

Osmanlı Atlası

Balkanlar

Bosna Hersek

Osmanlı Atlası Projesi

Balkanlar - Bosna Hersek

**İstanbul Stratejik Düşünce
ve Araştırma Derneği Adına
Yönetim Kurulu Başkanı**
Ayhan Koç

Proje & Yayın Koordinatörü
Abdullah Serenli

Yayına Hazırlık
Mustafa Özşahin
Vefa Can Kaya

Araştırma Kurulu
Ayhan Koç
Büşra Mollaahmetoğlu

Serkan Öztürk
İdris Akarçesme
Ercan Akkılıç

Birgül Karakaş
Ebrar Büşra Yıldırım
Fatma Büşra Kaya
Aysun Celep
Şule Yavuzer
Songül Hatice Demirhan
Esra Bıyıklıoğlu
Mine Gül

Grafik-Tasarım
Salih Aydın

Basım
Bayem Ajans

İletişim
İSDAM (İstanbul Stratejik Düşünce ve
Araştırma Merkezi)
Süleymaniye Caddesi Kanuni
Medresesi Sokak No: 34 D. No: 1
Fatih / İstanbul

isdam@isdam.org.tr
www.isdam.org.tr

**Bu Rapor Gençlik ve Spor Bakanlığı
2016 Yılı II. Çağrı dönemi Gençlik
Projeleri Destek Programı
Kapsamında Hazırlanmıştır.**

2018

Neden

Osmanlı imparatorluğu 1. Dünya savaşı ile birlikte küresel bir paylaşıma tabi tutulmuş, Balkanlar başta olmak üzere; Ortadoğu, Kafkaslar ve Afrika ile olan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel bağları kopartılmıştır.

Osmanlı sonrası söz konusu coğrafyalarda ortaya çıkan savaşlar nedeniyle, imparatorluk döneminde yüzlerce yıl bir arada ve barış içerisinde yaşayan bu milletlerin, Osmanlı ile olan ilişkisi yeniden sorgulanmaya başlamıştır. Bu bağlamda Osmanlı siyasal sisteminin yapısal özellikleri ve siyasal kurumları üzerine birçok araştırma yapılmıştır.

Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte Balkanlarda Osmanlı bakiyesi birçok devlet kurulmuştur. Bu ülkelerin siyasal, ekonomik ve toplumsal yapısı maalesef ülkemizde yeterince bilinmemektedir. Söz konusu ülkelerle olan tarihi ve kültürel bağlarımız devam etmekle birlikte; bu ilişkiler maalesef arzu edilen düzeyde değildir.

Balkanlara yönelik yapılan bazı araştırmalarda bölgeye, reel politik bir yaklaşımdan daha ziyade tarihi bir perspektifle duygusal olarak yaklaşılmakta ve bu ülkelerin yaşadığı siyasal, ekonomik ve toplumsal değişim dikkate alınmadan değerlendirmeler yapılmaktadır.

Osmanlı Atlası – Balkanlar başlıklı proje kapsamında, ilk olarak Bosna Hersek inceleme konusu yapılmıştır. Raporda Bosna Hersek, Siyasal, Ekonomik ve Toplumsal açıdan ele alınarak; süreç Osmanlı sonrası geçirdiği değişim tarihsel bağlamda ele alınmıştır.

Üç kıtada yüzlerce yıl hüküm süren Osmanlı İmparatorluğu, devlet hayatında çok kısa denilebilecek bir sürede çözülme sürecine girmiş ve yüzlerce yıl bir arada ve barış içerisinde yaşadığı toplumlarla olan tarihi, kültürel ve ekonomik bağları kopartılmıştır. Osmanlı coğrafyası üzerinde Avrupa'da 17, Kafkaslar'da 4, Ortadoğu'da 15 ve Afrika'da 15 olmak üzere 51 devlet kurulmuştur.

Proje ile, ilk etapta Osmanlı coğrafyasında kurulan Avrupa'daki 6 ülkenin (Bosna Hersek, Yunanistan, Bulgaristan, Makadonya, Karadağ ve Arnavutluk) siyasi tarihi, siyasal kurumları, coğrafi özellikleri kültürel yapısı, tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimler, anahtar kavramlar ve günümüzde bu ülkelerde nelerin tartışıldığının araştırılarak gençlerimizle paylaşılması planlanmaktadır. Bu ülkelerin seçilmesinde, bu ülkelerle ülkemiz arasındaki tarihi ve kültürel bağlar dikkate alınmıştır.

Projenin amacı, gençlerimizin, entelektüel ve sosyal manada yetişmiş, evrensel ve insanî değerlere sahip, milli ve manevi değerlerine bağlı, uluslararası konularda ve ülkeler hakkında bilgi ve özgüven sahibi ve uluslararası alanda akranlarıyla rekabet edebilecek seviyede bireyler olarak kendi potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirebilecekleri imkân ve zemini oluşturmaktadır.

içindekiler

6

/ SİYASET

- 6 Tarihi Arka Plan
- 8 Siyasi Kurumlar
- 11 Siyasi Partiler
- 12 - 13 Siyasi Kültür
- 14 - 16 Tarihi Şahsiyetler
- 17 Bugün Bosna'da neler tartışılıyor ?

18

/ EKONOMİ

- 18 Genel Ekonomik Durum
- 21 Ekonomik Göstergeler

26

/ TOPLUM

- 26 **Eğitim** - Osmanlı'dan Günümüze Bosna-Hersek'te Eğitim Sistemi
- 28 Bosna-Hersek'te Eğitim Hayatı
- 30 Bosna-Hersek'te Din Eğitimi
- 37 **Aile ve Gençlik** - Bosna Hersek'te Aile Yapısı
- 42 Bosna Hersek'te Gençlik
- 44 **Din ve Kültür** - Bosna Hersek'te Dini Hayat
- 46 Bosna Hersek'te Kültür
- 54 **Bosna Hersek ve Vakıflar**
- 55 Osmanlı Hakimiyeti ve Sonrasında Vakıf Faaliyetleri

BOSNA HERSEK

Başkent

Saraybosna

Yüzölçümü

51.197 km²

Nüfus

3.861.912 (2016)

Para Birimi

Konvertibil Mark

Resmi Diller

Bosnakça, Sırpça ve Hırvatça

GSYİH (Milyon \$)

16.780 (2017, IMF)

KBGSYİH (\$)

4.365 (2017, IMF)

Büyüme Oranı (%)

3,2 % (2017, IMF)

Cumhurbaşkanlığı Konseyi Üyeleri

Bakir İzzetbegović

Mladen Ivanic

Dragan Covic

Siyaset

Ayhan Koç - Büşra Mollaahmetoğlu

Tarihi Arka Plan

Balkanların kalbi konumundaki Bosna Hersek, yüzlerce yıldır süren iktidar mücadelelerine sahne olmuştur. Bosna adını, dağlık bir iç bölgede doğduktan sonra büyüyen ve kuzeyde Hırvatistan ile sınırı çizen Sava nehri ile birleşen Bosna Irmağından; Hersek kelimesi ise 15. yy'da "Hercegovina" derebeyinden almaktadır.

Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte 1992 yılında kurulan Bosna-Hersek Cumhuriyeti, İslam, Ortodoks Hristiyanlığı ve Roma Katolikliği idaresinde bulunmuş (www.britannica.com, 2017) ve bu üç tarihi unsur Bosna-Hersek'in bugünkü siyasal ve toplumsal yapısını şekillendirmiştir. Boşnak, Sırp ve Hırvat olarak tanımlanan bu üç unsur, Bosna Hersek'in etnik kimliğinin oluşmasında etkili olmuştur.

1463 yılında Fatih Sultan Mehmet zamanında Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetine giren ve 1878 yılında imzalanan Berlin Anlaşması ile Avusturya Macaristan İmparatorluğu himayesine bırakılan Bosna Hersek, 400 yıldan fazla Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır.

Bosna Hersek, 1. Dünya Savaşının başlamasında anahtar bir rol oynamıştır. Bosna'da 1918 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na tabi olarak Sırlar, Hırvatlar ve Slovenlerden oluşan bir krallığa dönüşmüştür. Bosna Hersek, 2. Dünya Savaşı'ndan

sonra kurulan Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bir parçası haline gelmiş ve 1991 yılında Yugoslavya'nın dağılmasının ardından 1992 yılında yapılan referandumla bağımsızlığını ilan etmiştir.

Bosna Hersek siyasi tarihini derinden etkileyen olaylar 1992 yılında başlamıştır. Bağımsızlık referandumunun bir kısım Sırlar tarafından boykot edilmesi ile başlayan olaylar kısa sürede iç savaşa dönüşmüştür. Bağımsız bir Sırbistan devleti kurmak isteyen Sırlar, etnik milliyetçiliğe dayalı bir savaşın başlamasına neden olmuşlardır. Yüzlerce yıl bir arada yaşayan Boşnak Müslümanlar, Sırlar tarafından yerlerinden edilmiş ve soykırıma maruz kalmıştır.

1992 yılında başlayan ve 1995 yılına kadar devam eden iç savaşta, 100 Binden fazla masum sivil Müslüman katledilmiş ve yaklaşık 2 milyon insan mülteci durumuna düşürülmüştür. Sırlar ve Hırvatlar tarafından daha fazla toprak talebiyle başlatılan savaş

Dayton Anlaşması: Amerika Birleşik Devletleri'nin Ohio eyaletinin Dayton şehrinde bulunan Wright-Paterson Hava Kuvvetleri Üssü'nde hazırlanan ve 14 Aralık 1995'te Paris'te imzalanan anlaşmadır.

kısa sürede Müslümanların zorla evlerinden çıkartıldığı bir etnik temizliğe dönüşmüştür. 1995 yılında imzalanan Dayton Anlaşması ile iç savaş sona erdirilmiştir.

Anlaşmayı Bosna Hersek Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegović, Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Milošević ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franjo Tuđman imzalamış olup, dönemin ABD başkanı Bill Clinton'ı temsilen elçi Richard Holbrooke temsil etmiştir.

Söz konusu anlaşma ile Bosna Hersek, Bosna Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki entiteden oluşan bir federasyona dönüşmüştür. Anlaşma ile tüm sığınmacı ve göçmenlere kendi topraklarına dönme hakkı verilmiş, yağmalanmış mülklerin tazmin edilmesi kararlaştırılmıştır. (Latiç, 2017)

"Bosna-Hersek bu antlaşmayla, üzerine 'deli gömleği' geçirmiş, Avrupa'nın göbeğinde 'sakat bir ülke' haline gelmiş oldu. Bu antlaşmayla saldırganlar ve soykırım failleri, Sırp Cumhuriyeti askerleri ve polisleri ödüllendirilmiş, saldırı ve soykırımın kurbanı olan Boşnaklar ise sözde uluslararası toplum ve uluslararası hukukun vicdanına terk edilmiştir."

Prof.Dr. Cemalettin Latiç
Bosna Hersek Milli Şairi,
Saraybosna Devlet Üniversitesi
Öğretim Üyesi

Siyasal Kurumlar

Dayton antlaşmasıyla Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska-RS) olarak iki entiteye (devletçiğe) ve bir küçük özerk bölgeye (Brcko) bölünmüştür. Federasyon da kendi içinde 10 Kantona ayrılmıştır. Bu anlaşma ile ülke topraklarının % 51'i Boşnak ve Hırvatlar'dan oluşan konfederasyona %49'u ise Sırp konfederasyonu kontrolüne bırakılmıştır.

Anlaşma ile birlikte her iki entite kendi anayasasına, parlamentosuna ve hükümetine sahip olmuş; devlet başkanlığı ise her üç kurucu halktan temsilcinin bulunduğu Üçlü Başkanlık Konseyi'ne bırakılmıştır.

Bosna Hersek Federasyonu, Boşnaklar ve Hırvatlar arasında 31 Mart 1994 tarihinde imzalanan Washington Anlaşması ile kurulmuştur. Federasyon içindeki 10 kanton nüfus yapılarına göre "Hırvat yoğun", "Boşnak yoğun" veya "etnik olarak karışık" kantonlar

olarak ayrılmışlardır. Buna göre Federasyon bünyesinde 5 Boşnak yoğun, 3 Hırvat yoğun ve 2 karışık kanton bulunmaktadır. Her kantonun kendi seçmenlerince doğrudan seçilen bir Başkanı ve Meclisi bulunmaktadır. Kanton meclislerinin üye sayısı her kantonun nüfusuna göre değişmektedir. Kanton Meclisleri, Başkan tarafından önerilen Kanton Başbakanını ve Hükümetini onaylamaktadır. (Bosna Hersek Başkonsolosluğu, 2017)

Oldukça karmaşık bir siyasal yapılanması bulunan federasyonda, her entitenin siyasi ve ekonomik yapılanması birbirinden farklıdır. Dayton Barış Anlaşması ile Bosna Hersek Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti ve Yugoslav Federal Cumhuriyeti'nin yanı sıra, AB, Fransa, Almanya, Rusya Federasyonu, İngiltere ve ABD temsilcileri de gözlemci olarak sözleşmeye imza atmıştır. (Bosna Hersek Başkonsolosluğu, 2017)

FEDERASYONLAR

Bosna-Hersek Federasyonu (FBI)	Sırp Cumhuriyeti	Özerk Bölge: Brčko
Başkenti Saraybosna olan ve ağırlıklı olarak Boşnak ve Hırvatların yaşadığı entitedir. Federasyonda 10 kanton bulunmakta olup, kantonların kendi anayasaları ve bu anayasaya bağlı olarak siyasal örgütlenmesi bulunmaktadır.	Çoğunlukla Sırp'ların yaşadığı bölgelerde kurulu olan federasyonun başkenti Anayasal olarak Banja Luka olmakla birlikte fiilen Saraybosna'dır. (Ekinci, 2014, s. 20)	Dayton anlaşmasında çözüme kavuşturulamayan ve stratejik önemi nedeniyle Boşnak, Hırvat ve Sırp'ların hak talep ettikleri bölgedir. Bölgenin yönetim yetkisi, her iki entiteye de bırakılmayarak uluslararası bir gözlemciye bırakılmıştır. 2012'den sonra yönetim yetkisi yerel halka bırakılmıştır.

Siyasi Kurumlar / Yasama

Yasama yetkisi, Bosna Hersek Temsilciler Meclisi ile Bosna Hersek Halk Meclisi'nden oluşan Bosna Hersek Parlamentosu'na aittir. Bosna Hersek Temsilciler Meclisi, 28'i Bosna Hersek Federasyonu, 14'ü ise Republika Srpska'daki seçmenlerin doğrudan oylarıyla belirlenen 42 üyedir. Bosna Hersek Halk Meclisi ise entite meclislerince seçilen toplam 15 üyeden oluşmaktadır ve her üç etnik grup 5'er üyeye sahiptir.

Dayton anlaşmasına göre anayasal kurumları oluşturulan Bosna Hersek, parlamenter sistemi benimsemiştir. Federal olarak yapılan siyasal örgütlenme her iki entitenin ve kurucu üç unsur olan Boşnak, Hırvat ve Sırp'ların alınacak kararlarda onayını gerektirdiğinden yasalar çıkartılamamakta ve sistemde tikanıklıklar yaşanmaktadır.

Siyasi Kurumlar / Yürütme

Yürütme yetkisi klasik parlamenter sistemde olduğu gibi Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı arasında olup, ikili bir yapıdadır.

Dayton Barış Anlaşmasına göre, ortak kurumların başında her üç milletin bir temsilcisinin bulunduğu Cumhurbaşkanlığı Konseyi gelmektedir. Dört yıllık bir süre için göreve gelen Konseyin başkanlığı sekiz aylık rotasyonla el değiştirmektedir.

Bakanlar Kurulu ise başbakan ve bakanlardan oluşur. Başbakan dahil her bakanın ikişer yardımcısı vardır. Bakan Boşnak ise, yardımcılarının birinin Sırp, diğerinin Hırvat olması gerekir. Bakanlar Kurulu, Başbakan, Maliye, Güvenlik, Sivil İşler ve İletişim, Dışişleri, Avrupa ile Bütünleşme, Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler, İnsan Hakları ve Göçmenler ve Savunma bakanlıklarından oluşur.

Bosna'da herhangi bir grubun hâkim olmasını önlemek için ulusal kurumlarda kotalar kabul edilmiştir. Örneğin Bosna'nın üç üyeli başkanlık için bir Müslüman temsilci, bir Hırvat ve bir Sırp temsilci gerekmektedir. Diğer taraftan her temsilci kendi grubunun yaşamsal çıkarlarını zayıflattığına inandığı yasaları veto edebilir. Sonuç olarak, merkezi hükümet düzeyinde hemen hemen her önemli konu kilitlenmiştir.

Parlamenter sistemle yönetilen Bosna'da etnik temelli olarak bölünmüş parlamento, siyasal anlamda kararların alınmasını güçleştirmektedir. Etnik temelli çıkarların uzlaştırılmasındaki zorluk ve uluslararası müdahaleler parlamentoyu çalışamaz hale getirmiştir. Örneğin AB'nin zorlamasıyla merkezi yönetimi güçlendirmek amacıyla yapılmak istenen polis teşkilatı ile ilgili bir yasal düzenleme Sırbistan Cumhuriyetinin engellemesi sonucu parlamentodan geçmemiştir.

Siyasi Kurumlar / Yargı

Yargı yetkisi ise bağımsız mahkemeler ve Anayasa Mahkemesine aittir. Bosna'da yolsuzluğun yaygınlaşması ve kamu bürokrasisindeki şişkinlik bir başka olumsuzluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülke genelinde çok fazla bürokrat vardır. 160 bakan ile ülke GSMH'sinin yaklaşık yarısı bürokrasinin giderleri için ayrılmaktadır. Dahası bürokrasi ülke genelindeki iş imkânlarının sınırlı olması nedeniyle her geçen gün genişleme eğilimindedir. Siyasal anlamda kutuplaşmanın arttığı Bosna da pazarlara varıncaya kadar siyasal ayrılıklar söz konusudur.

“

Siyasal anlamda kutuplaşmanın arttığı Bosna'da pazarlara varıncaya kadar siyasal ayrılıklar söz konusudur.

”

NATO'nun öncülüğünde Bosna'da görev yapan ve 7000'den fazla olan İstikrar Gücü (SFOR) askerinin sayısı bugün itibarıyla 2000'in altına inmiş durumdadır. Bosna'da gelecek yıllarda sadece 200 kişiden oluşan bir eğitim birliğinin kalması planlanmakta bu da siyasal ve kurumsal altyapısını tamamlayamamış Bosna'da yeni güvenlik riskini beraberinde getirmektedir.

Siyasal Partiler

Bosna Hersek'te yaklaşık olarak 3,2 milyondan fazla seçmen bulunmakta olup, 60'tan fazla siyasi parti vardır. Etnisite temelli olarak Boşnak, Sırp ve Hırvat olmak üzere üç büyük siyasi parti öne plana çıkmıştır.

Parti Adı	Kurucusu	Milleti
Demokratik Eylem Partisi (SDA)	Aliya İzzetbegović	Boşnak
Sırp Demokratik Partisi (SDS)	Radovan Karadžić	Sırp
Bosna Hersek Hırvat Demokratik Birliği (HDZ)	Mate Boban	Hırvat

Bosna Hersek'te komünizm sonrası çok partili siyasal demokratik hayata geçilmesiyle birlikte, ilk seçimler 18 Kasım 1990 tarihinde yapılmıştır.

Parti içi demokrasinin yeterince gelişmediği (Bosnia's Future, 10 July 2014) Bosna Hersek'te çok sayıda siyasi partinin varlığı zayıf ve istikrarsız hükümetlerin kurulmasına neden olmuştur.

SDA, Bosna Hersek devletinin kurulmasında ve Boşnak halkının varoluş mücadelesinde aktif rol oynamıştır. Yugoslav Müslümanlarının 50 yıllık siyasal ve kültürel anlamda baskılarına karşılık Bosna-Hersek'te kurulan en önemli siyasal partilerden birisi olan SDA, 1990 yılında Aliya İzzetbegović ve Fikret Abdic önderliğinde kurulmuştur. 45 yıllık komünist tek parti döneminden sonra kurulan ilk siyasi parti olan SDA, kuruluş deklarasyonunda kendisini “Yugoslav Halklarının Siyasi Birliği” olarak tanımlamış ve Bosna-Hersek'in ortak bir Müslüman, Sırp ve Hırvat devleti olarak korunmasına özel bir ilgi gösterdiğini vurgulamıştır. (Stranka Demokratske Akcije, 2017) Aliya İzzetbegović'in ilk başkanlığını yaptığı SDA, Bosna Hersek'in birçok bölgesindeki 40 aydın, sanatçı ve girişimcinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur.

Parti, kurulduğu yıllarda Boşnakların milli kültür ve kimliğinin korunmasını amaç edinmekle beraber demokrasi, eşitlik, ekonomik liberalleşme ve Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün korunması gibi noktaların da altını çizerek multi-etnik yapıya açık bir görüntü vermiştir. (Stranka Demokratske Akcije, 2017)

Boşnakların en büyük siyasi partisi konumundaki Demokratik Eylem Partisi içinden çıkan ve Başbakanlık da yapmış olan Haris Silajdžić 1996 yılında Bosna Hersek için Partisi'ni (SBiH) kurmuştur. SBiH'i kurmasıyla SDA bölünmüş ve gerek üyelerinden gerekse oy tabanından önemli bir kesim bu partiye kaymıştır.

Siyasi partilerin ekonomik ve siyasal anlamda dar bir elit kadro tarafından kontrol edilmesi ve siyasal partilerin etnisite temelli olarak siyasal faaliyetlerini yürütmesi Bosna Hersek siyaseti için en önemli endişe kaynağını oluşturmaktadır. Önde gelen Boşnak siyasi partileri birleşik bir Bosna Hersek siyaseti güderken Hırvat ve Sırp siyasi partileri bağımsızlık yanlısı tutumları ile geçmişin derin korkularını yeniden gündeme getirmektedir.

Siyasi Kültür

Bosna Hersek siyasi kültürü, önce 1945 yılından 1990 yılına kadar sosyalist bir rejimin etkisi altında, 1990 - 1995 yılları arasında ise yaşadığı iç savaşla birlikte geçmişin ağır siyasi kültürü altında şekillenmiştir.

Bugün Bosna için en önemli siyasi sorun, yönetimde söz sahibi olan Sırp, Hırvat ve Müslümanların ülkenin yönetiminde uzlaşmamış olmalarıdır. Ekonomik anlamda federasyonun üstünde bir büyüme ve ekonomik performans sergileyen Sırlar bağımsız bir devlet olmayı tartışırken, Hırvat federasyonu daha fazla özerklik Bosnalı Müslümanlar ise -savaştan haksız bir kazanç elde ederek- kurulan özerk Sırbistan Cumhuriyetinin dağıtılmasını ve birleşik bir Bosna Hersek'i istemektedir. (McMahon & Western, 2017)

Bugün Bosna Hersek'te yaşayan Boşnaklar, devlet kurumlarında iş sahibi olmadıkları gibi Yugoslavya döneminde kazanmış oldukları emeklilik gibi birçok haktan mahrum bırakılmış durumdadılar. Boşnakların kendi dillerini "Boşnakça" olarak tanımlama hakları olmadığı gibi, camilere sırlar tarafından saldırılar yapılmakta ve mezarları dahi yağmalanmaktadır.

Boşnaklar dinsel anlamda ayrımcılığa hatta şiddete maruz kalıyorlar. Savaştan sonra evlerine dönen 100'den fazla Boşnak Sırlar

tarafından öldürüldü. Bu baskı ve zulümlere rağmen bugün yaklaşık savaş öncesinde 700 binden fazla Müslümanın yaşadığı Sırbistan Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaklaşık 100 binden fazla Müslüman yaşamaya devam etmektedir.

Savaş sonrası Bosna Hersek'in yeniden inşası için başlatılan uluslararası yardım kampanyası kapsamında toplanan yardım miktarı 14 Milyar Doları aşmış olmakla birlikte, Bosna bu yardımlarla birlikte uluslararası anlamda yenilikçi ve demokratikleşme bakımından bir laboratuvara dönmüş durumdadır. Bu inşa hareketi 2. Dünya savaşı sonrasında Almanya ve Japonya'da uygulanan inşa çalışmalarını geride bırakmıştır. (McMahon & Western, 2017)

Bosna iç savaşına damgasını vuran olay "Yeni Dünya Düzeni" adı altında söylenen doktrinin, söz konusu Müslümanlar olunca işlememesidir. Yeni dünya düzeninin en büyük özelliği Başkan Bush'un da bir çok kez tekrar ettiği gibi doğulu-batılı kuzeyli-güneyli tüm ülkelere barış, demokrasi, adalet ve hukukun üstünlüğünü vaat etmesiydi. Ancak bu doktrin Bosna-Hersek'te anlamını yitirdi. Tüm dünyanın gözü önünde Yugoslavya Halk Ordusu'nun tüm gücünü kullanan Sırların yapmış olduğu katliamları Profesör Alibasic şu sözlerle tarif etmektedir.

“

"İşgal edilen yerlerde ikinci dünya savaşındaki görüntüleri anımsatan Visegrad, Foça, Bratunac ve birçok şehirde esir ve tecavüz kampları kuruldu. Özellikle de Banja Luka ve Bijelina'da gerçekleşen sistematik katliamlarda bir çok Boşnak aydını, avukat, hakim, doktor, işadamları, dini liderler, şairler, müzisyen ve öğretmenler ilk kurbanlar arasındaydı. Uluslararası Kızıl Haç Örgütü'nün teftişine kapalı olan bu bölgeler"deki katliamı durdurmak için yapılan çağrılara o dönemde NATO ve BM kayıtsız kalmıştır."

Prof. Dr. Ahmet Alibasic

”

Bu dönemde BM'in tek yapabildiği 6 adet güvenli bölge ilan etmek olmuştur. Bu bölgeler " Sarajevo, Bihaz, Srabrenica, Tuzla, Gorozde ve Zepce" dir. Ancak bu güvenli bölgeler de Sırlar'ı durduramamış ve en büyük soykırımı BM güvenli bölgesi olan Srabrenica'da gerçekleştirmiştir. Bu katliamdan sonra Şubat 1994 te ABD Sırlara Bosna'yı bombalamayı durdurması ve katliamları sona erdirmesi için nota göndermiştir. ABD'nin

vermiş olduğu notayı dinlemeyen Sırlar'a karşı ancak Nisan 1994 yılında NATO Barış Gücü olarak Sırp mevzileri bombalanmıştır. Bu bombardımandan sonra yapılan barış görüşmeleri kısa süreli bir çözüm getirse de Sırların katliamları tekrar başlamış ve NATO ve BM tam olarak aralarında anlaşamamışlar da Sırların katliamlarını durdurmak için "Deny Flight" operasyonu yaparak Sırları barışa zorlamıştır.

Tarihi Şahsiyetler

Aliya İzzet Begoviç (1925-2003)

“Bir kelimeyi hiç aklınızdan çıkarmayın: Devlet. Devletin ne kadar önemli olduğunu hepimiz idrak etmeliyiz. Devletsiz bir millet boşluğa düşer, rüzgârda savrulup gider.”

Siyasi tarihin, en önemli şahsiyetlerinden biri olan merhum Aliya İzzetbegoviç, Bosna bağımsızlık savaşının simge isimlerindendir. Aliya, bilge kişiliği, saygınlığı, entelektüel birikimi, düşünceleri ve ahlakı, iç ve dış siyasette asla taviz vermeden devam etmiştir. Bosna'nın bağımsız bir devlet olduğu inancını onda asla kaybolmamış ve bu düşüncesi sonuna kadar Bosna halkının milli bilincinin uyanmasında etkin rol bir oynamıştır. (İzzetbegoviç, 2008)

Aliya'nın, siyasete girişi ve siyasi kimliği 1983'te Tito yönetimine (dönemin komünist iktidara) kafa tutmasıyla başlamıştır. İnandığı ve savunduğu İslamcı düşüncelerinden dolayı dönemin yönetimi tarafından hapis cezasına mahkum edilmiş olup çeşitli işkencelere maruz kalmıştır. (Eliacık, 2004, s. 57)

Aliya'nın siyasi düşüncesi ve felsefesi, dönemin bağımsızlık mücadelesine damgasını vurmuş, komünist rejime karşı İslamcı düşüncenin yayılmasının temellerini atmıştır. 200 bin şehidin verildiği korkunç iç savaşın sonunda imzalanan, Dayton Antlaşması ile Bosna bağımsızlığını kazanmıştır. Aliya İzzetbegoviç 1998'de de partisini bırakarak ülkesinin Cumhurbaşkanlığı görevini yürüttü. Aliya İzzetbegoviç, yaşamı ve tutkusu olan Saray Bosna'da 2003 yılında vefat etmiştir.

Josip Broz Tito (1892-1980)

Yugoslavya tarihinin en etkili devlet adamı, asker ve yönetici şahıslarından birisi olan Tito, Hırvat asıllı olup, 1892 yılında dünyaya gelmiştir. Tito, Yugoslavya Komünist Partisi'nin kurucu kadrosunda yer almış ve fikirleri nedeniyle altı yıl hapis cezasına mahkûm edilmiştir. 2. Dünya savaşında Almanlara karşı savaşan Tito, 1943 yılında mareşalliğe 1945 yılında ise hükümet başkanlığı görevine getirilmiştir.

Tito, 1953 yılından 1983 yılındaki vefatına kadar “Yaşam Boyu Devlet Başkanı” sıfatı ile Yugoslavya'yı yönetmiştir. Tito'nun vefatından sonra 1992 yılında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti dağılmıştır.

2. Dünya savaşının devam ettiği 1941-1942 yılları arasında aşırı milliyetçi Sırp gerillalar (Çetnikler) tarafından Müslümanlar sistematik olarak; korkutularak din değiştirmeye yada göçe zorlanmış direnenler etnik temizliğe maruz bırakılmış ve 100 Bine yakın Boşnak Müslüman katledilmiştir. (Derman, 2018)

Tito yönetimindeki Yugoslavya'da Sovyetler benzeri sosyalist temellere dayanan bir devlet kurulmaya çalışılmış ve dini yada etnik temelli farklılıklar şiddetle bastırılmaya ve “milletler üstü bir yönetim” kurulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde Müslüman Türkler siyasi, dini ve iktisadi anlamda baskılara maruz kalmıştır. Bu baskılar nedeniyle on binlerce Müslüman Türkiye'ye göç etmek zorunda bırakılmıştır.

Komünist parti yönetimindeki Yugoslavya'da 1946 yılından sonra Müslümanlar üzerinde dini baskılar arttırılmış ve başörtüsü yasağından kuran kurslarının yasaklanmasına, dini kurumlarından yayınevlerinin kapatılması ve dini yayınların yasaklanmasına kadar bir dizi baskıyla Müslümanlar sindirilmeye sosyal ve kültürel alanda yok edilmeye çalışılmıştır.

Komünist rejim döneminde camiler, ahırlara, depolara ve müzelere dönüştürülerek İslam kültür ve medeniyetinin Bosna'daki izleri silinmeye çalışılmıştır. Eğitim dilinde Boşnakça'nın kullanımı yasaklanmış ve söz konusu haksızlıkları dile getirenler ağır cezalara çarptırılmıştır.

Birçok yazar tarafından Tito yönetimindeki Yugoslavya'nın farklı etnik ve dini gurupları zorla da olsa bir arada tutması en büyük başarısı olarak gösterilmektedir.

Ratko Mladic (1943 -)

Ratko Mladić, 1943'te Bosna Hersek'in Kalinovik beldesinde doğdu. Belgrad'da askeri eğitim aldı. Bosna'daki savaş boyunca Sırp askerlerin komutanlığını yapan Mladić, 11 Temmuz 1995'te sivil halka yönelik başlattıkları saldırıyla, dünyanın gözü önünde en az 8 bin kişinin katliamından sorumlu tutuldu. Savaştan sonra kayıplara karışan Mladić, yaklaşık 16 yıl saklandıktan sonra 26 Mayıs 2011'de yakalandı.

Bosna Kasabı olarak nitelenen Ratko Mladic, Lahey'deki Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesince (ICTY) soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş kanunlarını ihlal etmekten müebbet hapse mahkûm edildi.

Sırp komutanı Mladic, 1995 yılında Srebrenitsa'da yapılan soykırımda 8 binden fazla erkeğin öldürüldüğü katliamdan sorumlu olmaktan ceza aldı. Boşnaklar, Mladic'e verilen ceza kararından memnun olmakla birlikte; Mladic'in sadece Srebrenitsa soykırımından değil, aynı zamanda 1992 yılında Prijedor, Ključ, Sanski Most, Kotor-Varos, Foca ve Vlasenica'da da işlediği suçlardan dolayı da "soykırım" cezası alması gerektiği görüşündedirler.

Mladic, Srebrenitsa katliamı öncesinde bir kameraya konuşarak söylediği, "İşte 11 Temmuz 1995'te Sırp şehri Srebrenitsa'dayız. Büyük bir Sırp bayramı arifesinde iken bu şehri Sırp milletine armağan ediyoruz. Nihayet, yeniçerilere karşı ayaklanmasından sonra bu toprakta "Türkler'den intikam almamızın vakti geldi" sözleri katliamın arkasındaki derin nefreti göstermesi bakımından son derece ilginçtir.

Bugün Bosna'da neler tartışılıyor

Günümüz Bosna'sında adaletsiz bir ortamda imzalanmış olan, Dayton'la belirlenmiş anayasanın değişmesinin vaktinin geldiği tartışılıyor. Dayton antlaşmasına dayanan ve o günün zor şartlarında Boşnaklara adeta dayatılan anayasanın değişmesi gerektiğini dile getiren Boşnaklar, yeni antlaşmanın uluslararası garantör ülkelerinden birisinin mutlaka Müslüman ülkelerden birisi olan Türkiye veya Suudi Arabistan'ın olması gerektiğini dile getiriyor.

Diğer taraftan adil olmayan bir barışın her an bozulabileceğinden ve 1999 yılı öncesi savaş durumuna yeniden dönülmesinden korkuluyor.

Etnik anlamda Boşnak, Hırvat ve Sırp olarak bölünmüş Bosna Hersek; AB başta olmak üzere Rusya, Suudi Arabistan ve geç de olsa Türkiye'nin nüfuz alanı mücadelelerine sahne oluyor. Diğer taraftan Sırbistan üzerinden balkanlar üzerindeki etkinliğini arttırmak isteyen Rusya, Bosna Hersek'i NATO dışında tutmaya çalışıyor. (Mujanovic, 2017)

Dayton anlaşmasına yapılan en önemli eleştirilerden birisi de, Dayton anlaşmasının şiddeti durdurmuş olmasındaki başarısına karşılık devlet otoritesini parçalayan ve merkezi bir yönetime imkân tanımayan yapısı ile istikrarsızlık kaynağı olmasıdır. (McMahon & Western, 2017)

Sırp, Hırvatlar ve Müslümanlar arasında artan etnik gerilimlerle birlikte işsizlik ve yoksulluk da artmıştır. Nüfusun yaklaşık yüzde 25'i yoksulluk sınırının altında yaşamaya başlamıştır.

Bosna Hersek için en önemli güvenlik tehdidi oluşturan bir başka unsur ise sınırlarında bulunan Karadağ, Makedonya ve Kosova'da her an çıkabilecek herhangi bir karışıklık ya da savaştan etkilenme durumudur. Balkan coğrafyasındaki halklarda etnik, kültürel ve dini bakımından benzerlikler bulunması bir şehirde yaşanan istikrarsızlıkları bölgesel hale getirebilmektedir.

Ekonomi

Serkan Öztürk

Genel Ekonomik Durumu

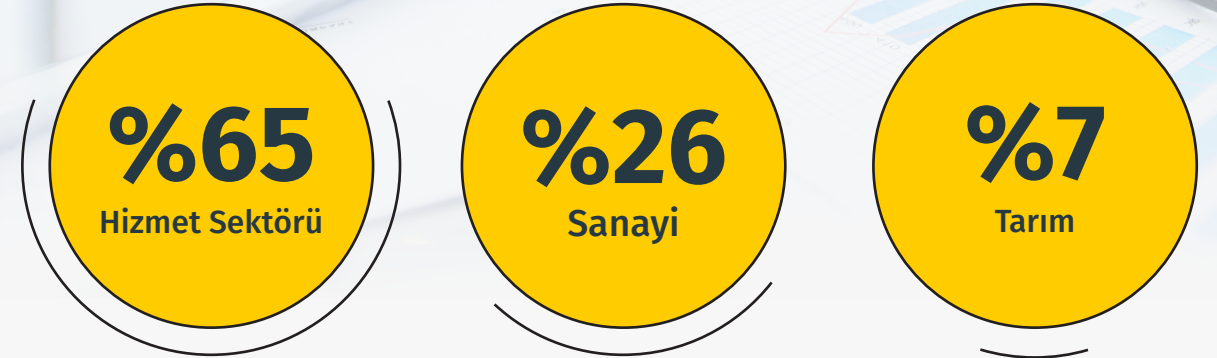
Bosna Hersek savaş öncesi sosyalist ülkeler arasında sanayinin gelişmişliği bakımından gelişmiş ülkeler arasında yer almakta idi. Sanayi sektörü yaklaşık 1000 adet sanayi tesisi ile GSMH'nın yarısını oluştururken, 450.000 kişiye istihdam sağlamaktaydı.

Savaş bitiminde üretim tesislerinin büyük bir çoğunluğunun ya tamamen tahrip edilmesi ya da, büyük ölçüde zarar görmesi nedeniyle toplam sanayi üretimi savaş öncesi ile kıyaslandığında oldukça zarar görmüştür. Bugün itibariyle imalat sanayinin GSMH içindeki oranı %14 seviyelerindedir. Savaş öncesi dönemde sanayiye dayalı olan Bosna Hersek ekonomisi günümüzde, hizmetler, bankacılık, enerji ve turizm alanlarına yapılan yatırımlarla farklı bir konuma gelmiştir.

Savaş sonrası toparlanmak için yoğun çaba harcayan ve bu süreçte dış yardımlarla diaspora havalelerinden yararlanan Bosna-Hersek, sınırlı da olsa bazı piyasa ekonomisi reformları yapmıştır. Bosna Hersek ekonomisi reformları sürdürmektedir. 1995 sonundaki Dayton Barış Anlaşmasından bu yana, Bosna Hersek uzun, yavaş ve sancılı bir ekonomik iyileşme yaşamaktadır. Reform süreci birçok sebepten dolayı yavaştır.

Savaş sonrası dönemde söz konusu sanayi kapasitesinin bir kısmı devlet tarafından yeniden işletmeye açıldı, bir kısmı özelleştirilmiş, bir kısmı ise kapatılmıştır. Savaştan önce ağırlıklı olarak devlet mülkiyetinde olan veya yönlendirilen üretim altyapısının özelleştirme veya iflaslar yoluyla özel mülkiyete geçmesi süreci çerçevesinde önemli sayıda işletme satılmıştır. Yeni yatırımlarla sanayi tesislerinin verimlilik ve kapasiteleri artırılmış, sanayi daha çok ham madde ya da ara malı ağırlıklı üretime yönelmiştir.

Bosna Hersek'in GSYİH içinde ağırlıklı pay,

Sanayi içerisinde imalat sanayinin payı %14 seviyelerindedir. Tarihsel açıdan Bosna Hersek ekonomisi tarıma dayanmış olsa da bugün ülkenin gıda ihtiyacının ancak yarısını karşılayabilmektedir.

İşsizlik ve dış ticaret açığı Bosna Hersek ekonomisinin en büyük sorunları arasındadır. Kayıt dışı istihdam nedeniyle işsizlik oranı gerçek değerinden daha düşük gösterilmektedir. Sürekli dış ticaret açıkları ve zorunlu borçlanmalar ülkenin çözmesi gereken ciddi problemleridir.

Bosna-Hersek'in doğal kaynakları arasında kömür, demir cevheri, boksit, bakır, kurşun, çinko, kromit, kobalt, manganez, nikel, kil, jipsiyum, tuz, kum, orman ve akarsuları ön plandadır.

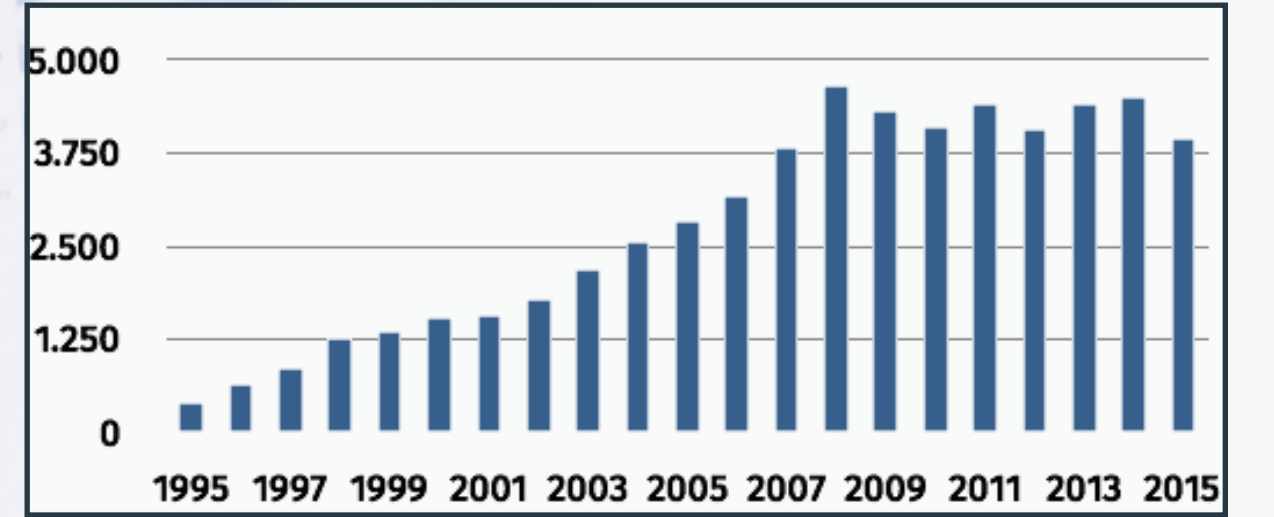
Rekabet gücü yüksek olan sektörler ormancılık, metal cevherleri madenciliği, ağaç ve ağaç ürünleri, mobilya imalatı ve elektrik üretimi sektörleridir.

Bosna Hersek Dünya Bankası iş yapma kolaylığı endeksinde 81. sırada yer almaktadır.

Ekonomik Göstergeler

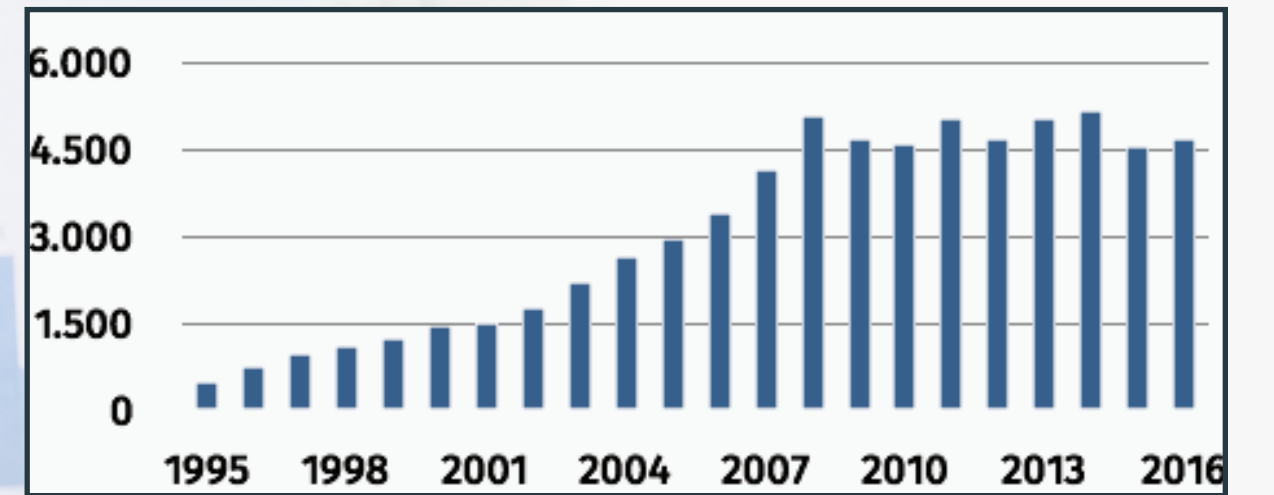
Kişi Başına Düşen Milli Gelir

Bosna Hersek 2016 yılı itibarıyla yaklaşık 16.5 milyar USD'lik bir ekonomik büyüklüğe ve yaklaşık 4000 USD'lik kişi başı milli gelire sahiptir.

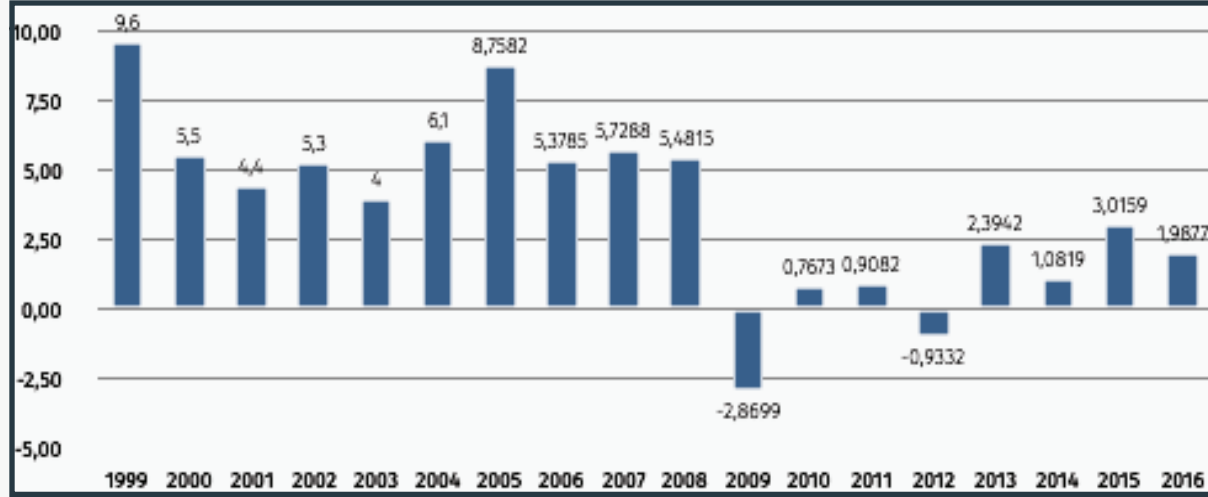
Kişi Başına Yurt İçi Hasıla

Avrupa Birliği kişi başına düşen milli gelir rakamı olan 26.500 USD ile kıyaslandığında oldukça düşüktür. Bu rakam bize ekonomik olarak ülkenin alması gerektiği yolu göstermekte ve fırsatları da bununla birlikte sunmaktadır.

Yıllık Büyüme Oranları

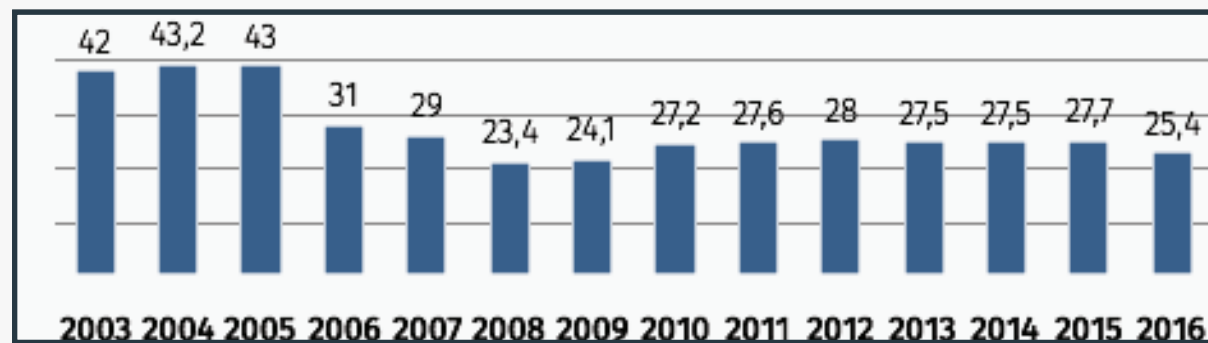
Savaş sonrası yüksek büyüme oranları yakalayan ülkede yatırımların ve altyapının oturmasıyla birlikte büyüme oranlarında düşüşler gözlenmiştir. 2016 yılında %1,99 büyüme oranı gerçekleşmiş olup daha yüksek kişi başı gelir rakamlarına ulaşabilmek için büyüme rakamlarının yükselmesine ve devamlılığına ihtiyaç bulunmaktadır.

İstihdam-İşsizlik Oranları

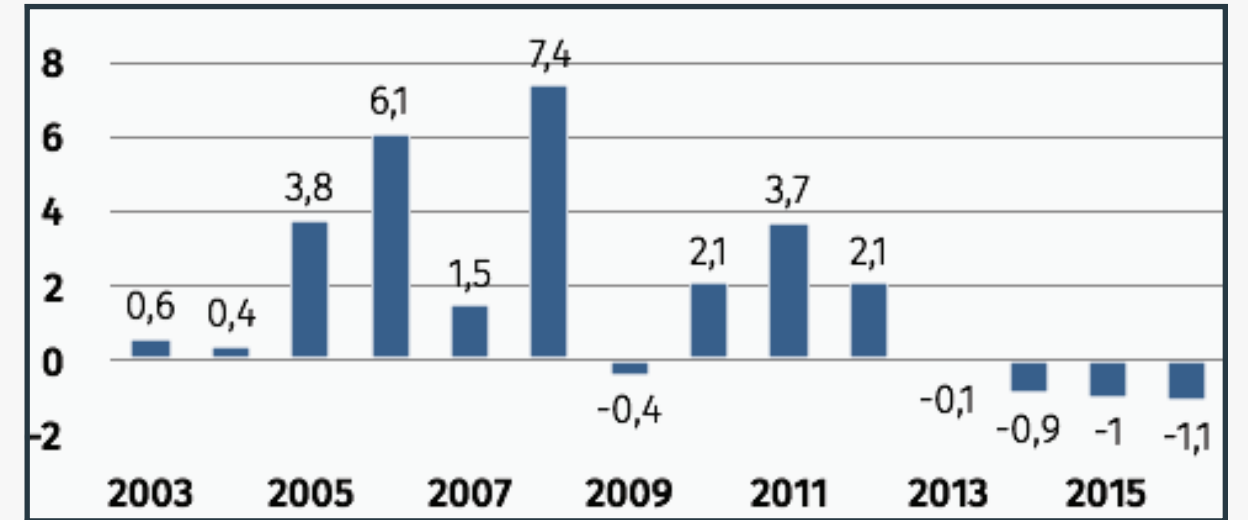
Ülkenin en büyük ekonomik sorunlarının başında işsizlik gelmektedir. Bölgenin en yüksek işsizlik oranına sahip ülkelerden birisidir. Bunun nedenlerinin başında ülkede yeterli iş sahalarının bulunmaması ve bunu sağlayacak ekonomik büyümenin gerçekleştirilememesi, ülke idari yapısındaki karışıklıklar ve eğitim sisteminin iş dünyasının taleplerini karşılayacak yapıda olmaması şeklinde sayılabilir.

2000'li yılların başında %40 lar seviyesinde bulunan işsizlik oranları %25-%30 aralığına gerilemiş bulunsada bu rakamların altına inilmesi mümkün olmamıştır. 2016 yılı itibariyle ülkenin işsizlik oranı % 25,4 dür.

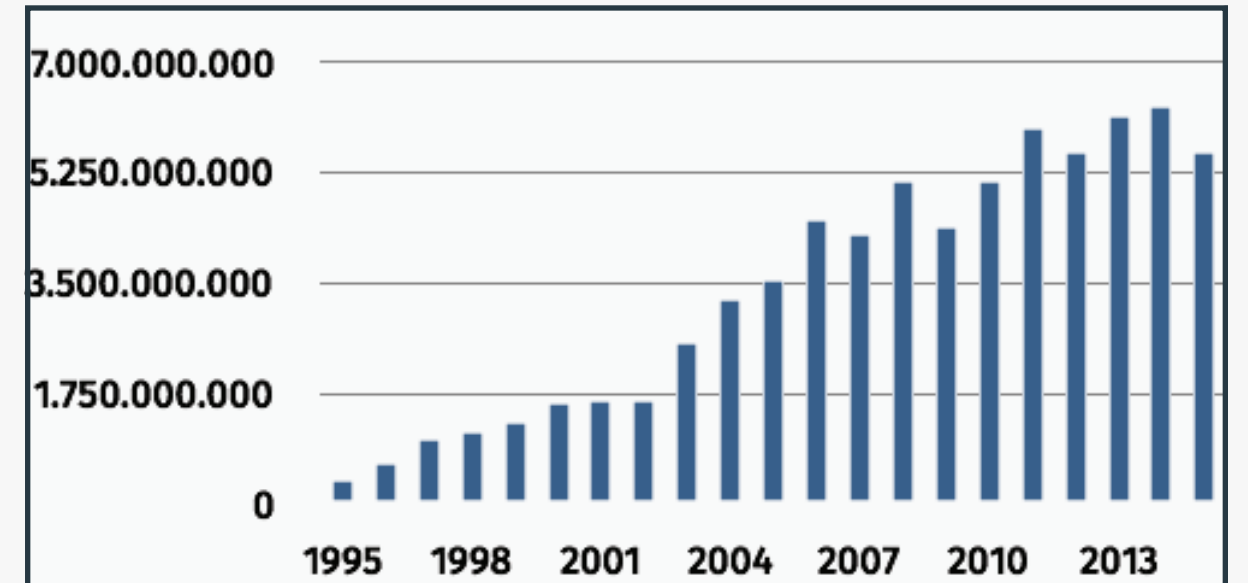
Enflasyon Oranları

Ülkede enflasyon oranları hep makul seviyelerde kalmış olup zaman zaman ekşiye indiği de gözlemlenmiştir. 2010 yılından itibaren enflasyonda görülen azalış eğilimi devam etmiştir. Son yıllardaki düşüşün nedenleri arasında petrol ve diğer ürün fiyatlarında meydana gelen azalışlar ile iç talepteki zayıflık gösterilmektedir. İç talepteki zayıflık da ekonomideki resesyonun en önemli sebeplerinden birisidir.

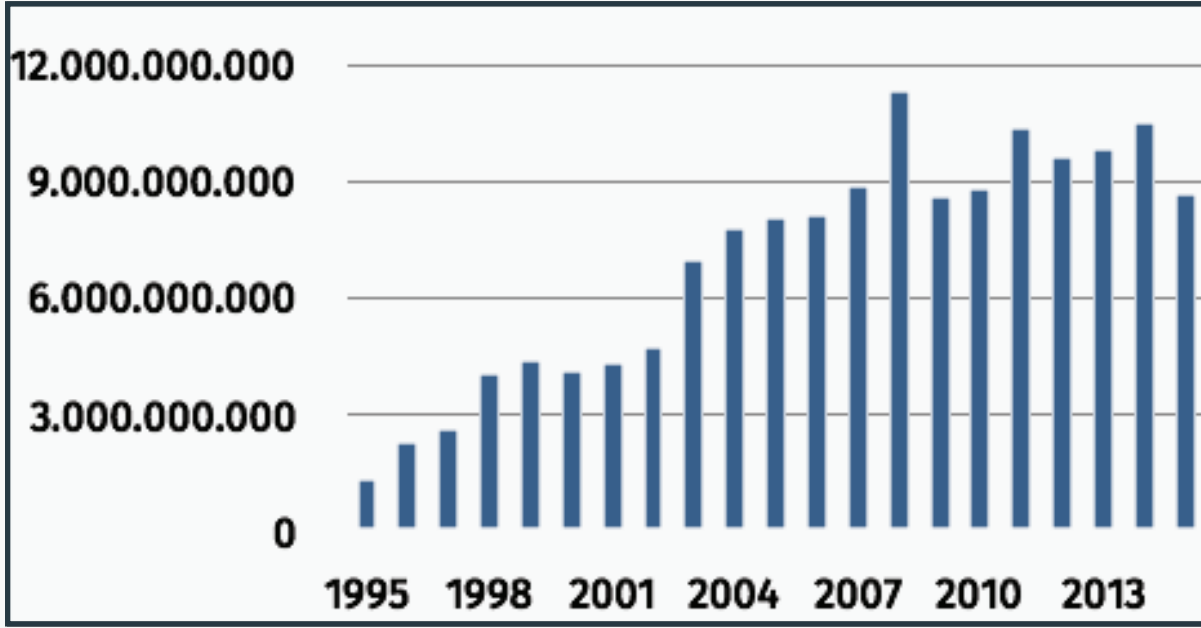
İhracat

Bosna Hersek her dönem dış ticaret açığı veren bir ülke konumundadır. İhracat rakamları yıllar içerisinde belirli seviyelere kadar çıkmayı başarmış olmasına rağmen son yıllarda artış hızı düşmüştür. Ülkede ihracat rakamları ithalat rakamlarının altında kalmakta olup ciddi dış ticaret açığı veren ülke konumundadır. Başlıca ihracat kalemleri metaller, tekstil, orman ürünleridir.

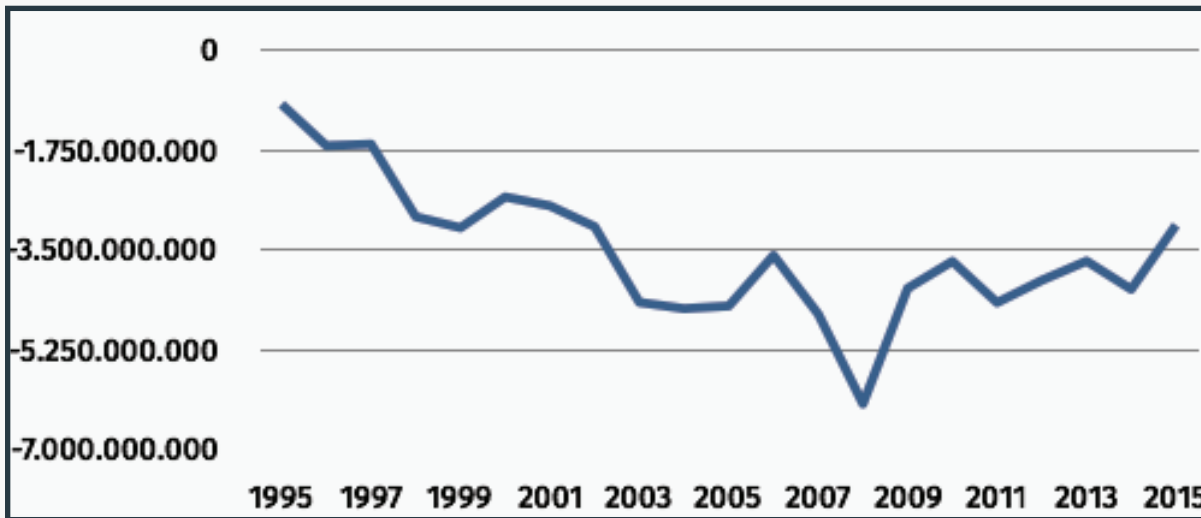

İthalat

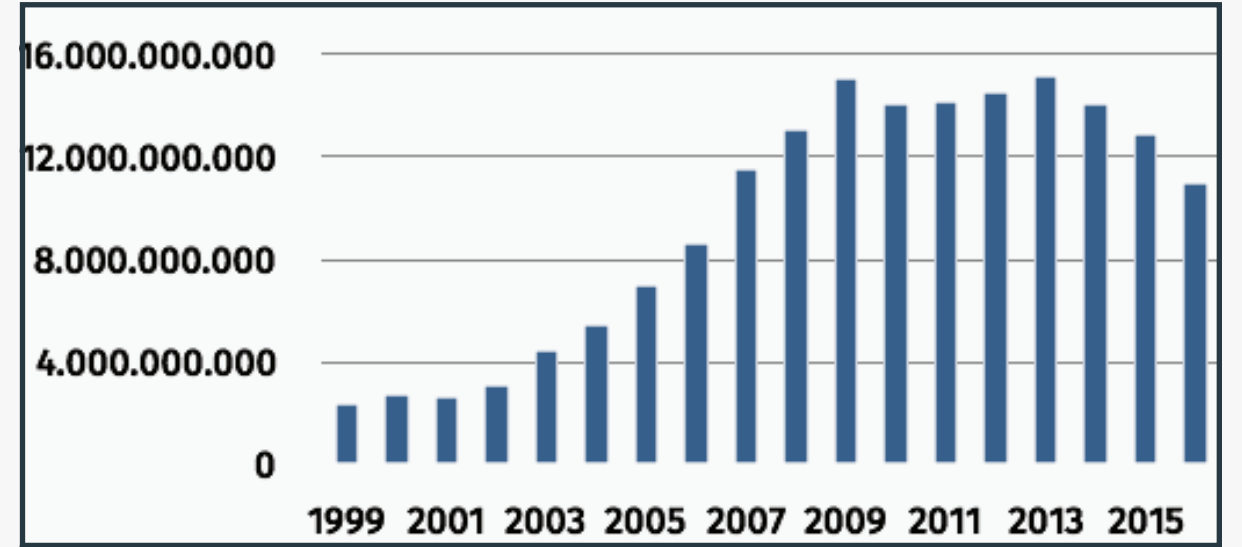
Bosna Hersek ekonomisinin üretmekten ziyade ithalata dayalı bir yapı sergilemekte ve bu da dış ticaret açığına neden olmaktadır. Ülkenin yıllar içerisindeki ithalat trendi aşağıdaki gibi gelişme göstermiştir. İthalat artışındaki son yıllardaki durağanlık dış ticaret açığında da bir iyileşmeyi beraberinde getirmiştir. Ülkenin başlıca ithalat kalemleri makine ve yedek parça, kimyasallar, petrol, gıda ürünleridir.

Dış Ticaret Açığı

Dış ticaret açığı ülkenin başlıca sorunlarından birisidir ve her dönem açık veren bir ülke konumundadır. 2015 yılı itibari ile dış ticaret açığının, ülkenin GSYİH'ya oranı % 18,99'dur. Ekonomideki resesyon, yüksek işsizlik oranı ve dış ticaret açıkları birlikte değerlendirildiğinde ihracat kaleminin önemi daha da artmaktadır.

Toplam Dış Borç Stoku

Ülke ekonomisinin bir diğer problemi de borçluluk seviyesidir. Yüksek işsizlik ve dış ticaret açıkları ülkeyi dışa bağımlı kılmaktadır. 2000 li yıllarda hızlı artış gösteren dış borçluluk seviyesinin artış hızının son yıllarda yavaşladığı ve USD cinsinden 2014, 2015 ve 2016 yıllarında da azalış eğilimine girdiği görülmektedir. 2016 yılı itibarıyla toplam dış borç stoku 10.957.714.000 USD olup, dış borç stokunun toplam GSYİH'ya oranı %65 dir.

Toplum

Eğitim

Birgül Karakaş - Ebrar Büşra Yıldırım

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE BOSNA-HERSEK'TE EĞİTİM SİSTEMİ

I. Dönem: Osmanlı İdaresinde Bosna Hersek

Bosna-Hersek'te 1463 yılına kadar bir eğitim sisteminden bahsetmek mümkün değil. O vakte kadar genelde kiliselerde eğitim verilmiştir. Zengin aileler, çocuklarını Dalmaçya ve Roma'ya göndererek eğitim almalarını sağlamışlardır. Bosna'ya Türklerin gelmesi ile Bosnalıların eğitim sistemi ile karşılaştıkları söylenmektedir. Bu süreç, Bosna'da, İslamiyet'i kabulle birlikte camilerin inşası ile başlamıştır. Osmanlı'nın Bosna Hersek'e gelmesinin bir sonucu olarak inşa edilen camilerin çevresinde öncelikle çarşılar ve mektepler açılmış ve eğitimin ilk basamağı mektepler olmuştur. Bu okullarda, Kur'an, okuma yazma ve matematik öğretilmiştir.

Gerçek anlamda eğitim en çok cami, mescit ve tekkelerde verilmiştir. Sipahi ve beylerin çocukları özel eğitim almışlardır. Bunun yanı sıra, Müslüman çocuklar için de mektep ve muallimhaneler açılmıştır. XVI. yy'dan itibaren de medreseler nüfusun önemli bir kısmını oluşturan Müslümanlar için vazgeçilmez eğitim kurumları haline gelmiştir.

Medreselerin yaygınlaştığı XVI. yy'da, eğitim geleneksel Osmanlı medrese eğitimine uygun şekilde verilmiştir.

II. Dönem: Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yönetiminde Bosna-Hersek

Osmanlı'nın eski gücünü kaybedip çöküşe geçmesi, Bosna'da da etkisini göstermiş, özellikle 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl başında eğitimde büyük bir kriz içine girilmiştir. İmparatorluğun zayıflamasına paralel olarak ekonomi kötüleşmiş ve kaynak bulamayan okullar gönüllü hocalar ile eğitimi sürdürmek durumunda kalmışlardır. Bu hocalar da geçim kaygısıyla tarım, ticaret vs gibi işler ile ilgilenirken eğitimi ikinci plana bırakmışlardır. 19.yy'da eğitim sorunlarına çözüm olması için bazı reformlar yapılmıştır. Eğitimde sekülerleşme başladığı için, dini okullar ve daha seküler okullar ayrımına gidilmiştir. Bu yüzden mektepler sadece din eğitimi için kullanılmaya başlanmış, lise eğitimi de medreselerde verilmiştir. İlkokul eğitimi devlet tarafından yürütüldüğü için, gençlerin Hanedanın isteğine göre eğitilmesi esas alınmıştır. Bu eğitim sistemine göre, Boşnak çocuklar Latin ve Kiril alfabesini bilmedikleri sadece Arap alfabesini bildikleri için, okuma-yazması yok kabul edilmiştir.

İlerleyen süreçlerde, eğitimde köklü değişiklikler yapılmış, yeni bir anlayışla iptidaiye mektepleri kurulmuş ve dersler anadilde verilmeye başlamıştır. Ardından kurulan Dar'ül Muallimin Okulları ise, iptidaiyelere nitelikli öğretmen yetiştirmiştir.

III. Dönem: Yugoslavya Cumhuriyeti'nde Bosna-Hersek

Avusturya - Macaristan İmparatorluğu 1. Dünya Savaşı sonrasında parçalanmıştır. Bosna-Hersek 1946'da II. Dünya Savaşı ardından Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni oluşturan altı cumhuriyetten birisi olduktan sonra, bu kez yeniden farklı bir doktrinle yönetilmeye başlanmıştır. Bu dönemde üniversite müfredatları ve eğitim sistemi seküler bir karakter kazanmaya başlamış ve üniversiteler kurulmuştur. Yugoslav eğitim sisteminin bir parçası olarak Bosna-Hersek'de ders kitaplarının içeriği özellikle sosyalist toplumda insanın rolü ve emekle ilişkili Marksist düşünce ve kavramlara uygun bir şekilde hazırlanmıştır. 1950'lerde mektepler kapatılmış, camilerde verilen din ve Kur'an dersleri yasaklanmıştır. 1952'de aynı durum tekkeler için de gerçekleşmiştir. Hatta Müslümanlar ile ilgilenen dernekler bile kapatılmıştır.

IV. Dönem: Soğuk Savaş'tan Günümüze Bosna-Hersek

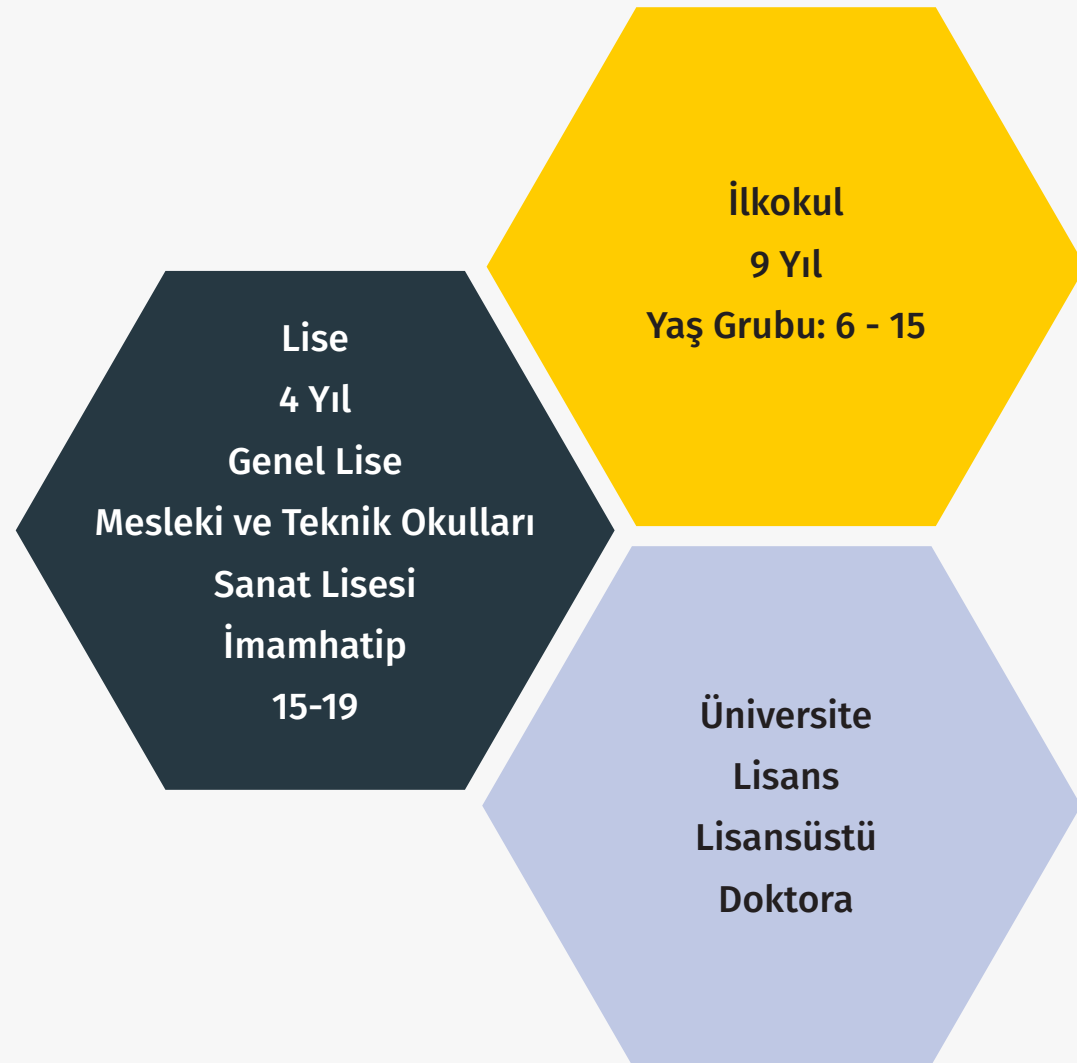
Yugoslavya'nın çözülmesi sürecinden sonra, 1995 Dayton Anlaşması ile birlikte Bosna Hersek, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olmak üzere ikiye ayrılmış ve bu durum ülke içindeki eğitim sistemini de derinden etkilemiştir. Söz gelimi, Sırp Cumhuriyeti'nde eğitim işleri tek bir bakanlıktan, yani Banja Luka'daki Pedagoji Enstitüsü'nün rehberliğinde tek bir merkezden yürütülmesine karşın; Bosna-Hersek Federasyonu'nda benzer bir merkezi yapı bulunmamakta ve her bir kanton kendi sistemini uygulamaktadır. Bu yüzden 1995'ten bu yana Bosna-Hersek'te Boşnak, Hırvat ve Sırp kimliklerinin inşa edilmesi için öngörülmuş üç farklı eğitim sistemi ve ders müfredatı bulunmaktadır. Temel konularda düzenlemeler hükümete bağlı olsa da, uygulama ve yürütmede her kantonda farklılık olabilmektedir. Her biri farklı dil, kültür ve tarih yazımı üzerine temellenen bu tarz bir eğitim sistemi, hiç şüphesiz ülke genelinde uyumlu bir bütünlüğün tesisi ve toplumsal uzlaşının sağlanmasını bir hayli zorlaştırmaktadır.

Bosna Hersek'te üç farklı eğitim sistemi vardır ve ne yazık ki bu sistemlerin birbiri ile ilişkisi yoktur. Hatta aynı okulda okuyan iki farklı etnik grup, fiziksel olarak birbirinden ayrı tutulmaktadır. Bunu farklı etnik grupların aynı okul çatısı altında teneffüslerini bile aynı anda yapmamalarından anlamaktayız. Tam da buradaki sorundan yola çıkarak, eşgüdümü sağlama, ortak paydada buluşma adına devlet düzeyinde bir Eğitim İdaresi oluşturulması için, AGİK (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi) tarafından yürütülen girişimlerle adımlar atılmıştır.

Amaç; mercek altına alınan Bosna'da eğitim önceliği; etnik köken, din ve kültür ayrımcılığı yapılmadan, ülkedeki tüm çocukların haklarını gözeterek kültürel ve teknik anlamda etkili bir eğitim sisteminin uygulandığı okullar açmaktır.

BOSNA HERSEK'TE EĞİTİM HAYATI

Eğitime ve araştırmaya büyük yatırımlar yapan Bosna-Hersek'in eğitim politikasında; "her bireye kendi yetenek ve ilgi alanına göre en uygun eğitim imkanını sağlamak" ilkesi, amaç olarak kabul edilmektedir. Bosna Hersek'te 9 yıllık zorunlu eğitim vardır ve eğitime 6 yaşından itibaren başlanır. Eğitim-öğretim yılı; Ekim ayında başlayıp Haziran ayında son bulur. Tatil süreci; 1 Temmuz ila 30 Eylül arasındadır.

Okul Öncesi Eğitim

Bosna Hersek'te okul öncesi eğitim, 2005 yılında alınan bir kararla zorunlu olmuştur. İlköğretime geçişte hazırlık mahiyetinde düşünülmüş ve ilköğretimin içerisinde zorunlu eğitime dahil edilerek 8 yıllık ilköğretim süreci 9 yıl yapılmıştır. Burada hem okula gitme yaşı henüz gelmemiş olanların ön bilgi edinmeleri sağlanmış hem de okul yaşı gelip henüz okula devam edecek olgunluğa erişmemiş olanlara eğitim verilmiştir.

İlköğretim

Günümüzde Bosna Hersek'te eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim açısından Yugoslav Eğitim Modelini esas almaktadır. Bu da yükseköğretim öncesi sağlam temellere sahip öğrenciler yetiştirmek adına söylenmesi gereken çok önemli bir husustur. İlköğretime 6 yaşında başlayan öğrenciler 9 yıl zorunlu eğitim ardından isteğe bağlı olarak eğitimlerine devam edebilmektedirler.

Okul öncesinde alınan 1 yıllık eğitimin ardından, 4+4 şeklinde tasarlanmıştır. İlk 4 ilkokul kısmını, ikinci 4 ise ortaokul kısmını oluşturmaktadır. Ortaokul kısmı ile alakalı ise, zorunlu eğitimden sonra devam etmeyecekler için, ortaokula denk lise alt sınıfları mevcuttur. Genel olarak ilkokuldan, ortaokula geçiş sürecinde yani 4.sınıfın birinci yahut ikinci yarıyılında veliye çocuğunun ilgi alanı ile alakalı bilgi verilmesi eğitimin seyri açısından güzel bir uygulamadır.

Ortaokulun ilk sınıfından itibaren, sosyal bilimler, doğa bilimleri, matematik ve dil alanları derslerinde başarı grupları oluşturulur. Belli alanlara ağırlık veren okullar oluşturulmuştur. Ortaokulun 3. ve 4. sınıflarında öğrencilere meslekleri tanıma için zorunlu seminerler, geziler düzenlenmektedir. Ortaokulda belli bir başarı düzeyine ulaşabilen öğrenciler genel ve mesleğe yönelik eğitim veren yüksek düzeydeki bir okula doğrudan geçiş yapabilmektedir.

Ortaöğretim

9 yıllık zorunlu eğitimin ardından, isteğe bağlı olarak devam edilen ortaöğretim sürecinin yaş aralığı 15 ila 19'dur. Öğrenciler buradan ortaöğretime bitirdiklerine dair diploma alır, zorunlu eğitim sonrasında okula devam etmek istemeyenlerin 1 se-

nelik çok alanlı teknik okulu tamamlaması gerekmektedir.

Genel liseler, mesleki ve teknik liseleri, sanat liseleri ve imam hatip liseleri

Yükseköğretim

Bosna Hersek'te Eğitim Sistemi'nin son kademesi yükseköğretimdir. Yükseköğretim büyük oranda üniversitelerde verilmekte olup, okuma süresine ve alınan eğitime göre dereceler kazanmaktadır. Bu dereceleri; Lisans, Lisansüstü, Doktora olarak sıralanabilir. Yaş aralığı hususunda net bir şey söylemek mümkün olmamakla birlikte, üniversiteye başvurma yaşına göre farklılık göstermektedir. Yükseköğretime geçişte sınav gibi bir kriterin olmaması, öğrenciler ve aileleri açısından pek tabi büyük bir avantajdır.

Bosna Hersek'te üniversite eğitiminde kabul gören eğitim kalitesi anlayışı iki farklı perspektiften incelenebilir; yükseköğretim öncesi eğitim ve yükseköğretim.

Bağımsızlığın kazanıldığı ilk yıllarda üniversite eğitimi düşük seviyede olsa da yurtdışındaki üniversiteler ile kurulan sıkı iş birliği sayesinde kısa sürede geliştirilmiş, AB ile yapılan antlaşma çerçevesinde, AB standartlarına uygun bir eğitim verilmek istenmiştir.

Yükseköğretim; üniversite, akademi ve yüksekokullardan oluşmaktadır. Akademiler; mesleki eğitimi veren okullar, çıraklık eğitimi ile edinilen meslekler, sosyal hizmet ve sağlık hizmetlerini kapsamaktadır. Yüksek okullar; uygulama ağırlıklı 8 yarıyıl devam eden okullardır. Bu okullara girmek için, mesleki liyakat sınavında başarılı olmak yeterli olmaktadır. Öğrenciler, herkes her üniversitelere; herkes her üniversiteye giriş yeterliliğine sahip olamasa da belli istediği alanları seçebilmekte ve okurken bölüm değiştirebilmektedir. 3 ila 4 yıllık lisans eğitimi ardından 1 ila 2 yıl yüksek lisans eğitiminin yapılabilmektedir. Doktora da yine 1 ila 2 yıl içerisinde tamamlanmaktadır.

Bosna Hersek'te 8 devlet üniversitesi bulunmaktadır. Bunlar; Banja Luka Üniversitesi, Bihać Üniversitesi, Džemal Bijedić Üniversitesi (Doğu Mostar), Doğu Sarajevo Üniversitesi, Mostar Üniversitesi (Batı Mostar) Sarajevo Üniversitesi, Tuzla Üniversitesi ve Zenica Üniversitesi. Bütün yüksek öğretim kurumları entite ya da kanton yüksek öğretim yasalarına uymaktadır.

BOSNA HERSEK'TE DİN EĞİTİMİ

YAHUDİLERDE EĞİTİM VE EĞİTİM KURUMLARI

AVRAM'a (1987) göre Yahudilerden mad-di açıdan durumları iyi olanlar Osmanlı döneminde çocuklarını Bosna-Hersek'ten İstanbul'a okumak için gönderir, imkânı olmayanlar ise Saraybosna'daki Yahudi okulları olan; "Meldar" Yahudi ilkokulu, "Talmud ve Tora" okulu ve "Yeşiva" adında, yüksek Talmud tahsili okullarına gönderirlerdi. 1928/29 yılında, "Yahudi Orta Teoloji Semineri" (Musad İvrit Teoloji Tikuni) okulu açılınca bu durum değişmiş ve isteyen Yugoslavya'daki Yahudiler burada tahsil görmüşlerdir. Bu okulda, İbranice dili ve edebiyatı, Yahudi tarihi ve Yahudi felsefesi, Mişna, Talmud ve Sinagog ilâhîleri gibi dersler verilmiştir. 1939/40 yılında Saraybosna'da "Yahudi Lisesi" açılmış, Saraybosna, Banja Luka, Travnik ve Zenica'dan olmak üzere 70 kadar kız – erkek öğrencisi olmuştur. Savaşın başlamasıyla, bu okulların faaliyetleri de durmuştur (AVDİÇ, 2010).

II. Dünya Savaşından sonra Yahudi Birliği sayıları az olduğu için kendi imkanlarıyla din eğitimi vermeye çalışmış, Yahudi din dersleri okul müfredatına dahil edilmemiştir. Menahem Roman'ın 1968 yılında ölmesiyle birlikte Yahudi Birliği haham yetiştirme sorunuyla karşılaşmış ve öğrencileri çeşitli yerlerde organize edilen seminerlere göndermişlerdir. Dünyanın farklı yerlerinde öğrencilere dini bilgiler, Yahudi tarihi ve Yahudi geleneği gibi temel unsurlar öğretilmeye çalışılmıştır (AVDİÇ, 2010).

Saraybosna'daki Aşkenazların Sinagogu (AVDİÇ, 2010).

Katolikler

Katolik din eğitiminde (Kateheza), aile, cemaat birliği ve okul önemli faktörlerdir. Özellikle Katolik Kilisesi ailede din eğitimine önem vermiş ve bu yönde çabalarda bulunmuştur. 5 Mayıs 1991 yılında Vrhbosanska Metropolitliği, Eğitim Bakanlığına din dersinin okutulması için dilekçe göndermiştir. 1991/92 eğitim-öğretim yılından günümüze Bosna'nın on kantonunda, Sırp Cumhuriyeti'nde ve özerk bölge Brčko'da Katoliklik zorunlu veya seçmeli olarak verilmiştir. Katolik Kilisesi ilk defa kendi müfredatını yine aynı dönemlerde çıkarmıştır. Müfredat zaman içerisinde bazı değişimler geçirmiş 2007/08 yıllarında son halini almıştır. Katoliklerin çoğunlukta olduğu beş kantonda bu eğitim, ortaokul ve liselerde haftada iki ders saati olmak üzere devam etmiştir. Tuzla kantonunda, lise 3. ve 4. sınıflarda Katoliklik dersi verilmiştir. Saraybosna'da Katoliklik dersi haftada bir ders saati olarak işlenmektedir.

Katolik müfredatında yer alan dersler ve içerikleri hakkında Nedad Avdić "Bosna Hersek'in inanç Coğrafyası" adlı tezinde şöyle belirtir:

"Katolik okul kitaplarında başta Katoliklik tarihçesi, diğer dinler (Yahudilik, İslâmîyet, Budizm) diğer Hristiyan dinleri (Ortodoksluk, Protestanlık, Roma Katolikliği) hakkındaki bilgiler bulunmaktadır. Bunun yanında Eski ve Yeni Ahit ve tarihi, Peygamberler, onların getirdiği kanunlar, Katolik kilisesinin tarihçesi, dogmaları, âyin, ritüel, sakramentleri ve kutsalları hakkında da bilgiler yer almaktadır. Üst sınıfların kitaplarında, Hırvatların Hristiyanlaşması, Katolik Kilisesi'nin teşkilatlandırılması ve faaliyetleri, Osmanlı döneminde Katoliklerin durumları, Avusturya-Macaristan döneminde dillerini korumak için verdikleri mücadele, Komünizm'de Katoliklerin sıkıntıları, Katoliklerden yetişen önemli adamlar ve buna benzer Katoliklikle ilgili konular incelenmektedir."

Katedral – Saraybosna (AVDİÇ, 2010).

Katoliklerin devlet okulları dışında da rahip ve din öğretmeni yetiştirmek için kurdukları ortaokul, lise ve fakülteleri vardır ve diplomaları Bosna'da geçerlidir.

Katolikler üç fakültede faaliyetlerine devam etmektedir:

Vrhbosanska Katolik Teolojisi (Vrhbosanska katolicka Teologija)- rahip ve din öğretmeni yetiştirmek için 1890 yılında Travnik'te kurulmuş, Saraybosna'ya 1893 yılında taşınmıştır. 2008/09 döneminde 94 civarında öğrencisi bulunmaktadır.

Mostar Teoloji Enstitüsü (Teološki Institut Mostar)- Katoliklik dersi veren hocaların eğitim aldığı bu okul 1987 yılında kurulmuştur. 1994-2006 yılları arasında 140 öğrenci bu okuldan mezun vermiştir. Ortaokul ve Lise olarak faaliyet gösteren 9 tane okul bulunmaktadır.

Fransiskanların Teolijisi (Franjevačka Teologija)- rahip ve din öğretmeni yetiştirmek için 1904 Guča Gora'da kurulmuş, Saraybosna'ya 1908 yılında taşınmış ve 2008/09 döneminde yetmiş civarında öğrencisi bulunmaktadır (AVDİÇ, 2010).

“ Ortodokslar

1994 yılında devlet okullarında din eğitimi başlamış, 1996 yılında yapılan değişiklikler ve planlamalarla en son halini almıştır. Sırpların yaşadığı bölgelerdeki okullarda bir dine mensup en az otuz öğrenci olduğunda o dine ait ders açabilmektedir. Bosna-Hersek sınırları içerisindeki Sırp Cumhuriyetinde ilk ve ortaokul din dersi zorunlu, lisede ise zorunluluk bulunmamaktadır.

Ortodoksların müfredatında yer alan dersler ve içerikleri hakkında Nedad Avdić “Bosna Hersek’in inanç Coğrafyası” tezinde şöyle belirtir:

“Alt sınıfların din eğitimi dersi kitaplarında, İncil’in kısa versiyonu ve Eski ve Yeni Ahitte ismi geçen peygamberler işlenmektedir. 5’ten 9’a kadarki sınıfların kitaplarında Hristiyanlığa, Hristiyanlık tarihine ve peygamberlerine daha derin bir giriş yapılmıştır. 5. Sınıfların kitaplarında Havarilerin çalışmaları açısından Hristiyanlığı, Kutsal Sinodları, Slavların Hristiyanlaşmasını ve 1054’teki Kilise ayrılığı üzerinde durulmaktadır. 7. sınıfların kitapları daha çok Sırp Ortodoks Kilisesi Tarihi ve milli tarih ile ilgilenmekte, bunun yanında Sırp yöneticilerden kilise ve manastırlar inşa edenler ve onların hayatları işlenmektedir. 8. sınıfların kitapları, öğrencileri, Ortodoks Dogması, Tanrı, Dünyanın Yaratıcısı, Ölenlerin dirilmesi ve Âhret hayatı hakkında bilgilendirmektedir. 9. sınıfların kitaplarında ise daha çok ahlak üzerinde durulmaktadır.”

Sırp Ortodoks Kiliseleri 1880’den itibaren okullar ile okuma salonları açmaya ve dernekler kurmaya başlamıştır. Sava Kosavović Ortodoks İlahiyatı 1882’de açılmıştır. 1913/14 yılına kadar Bosna-Hersek’te 123 Sırp okulu açılmıştır. İstanbul Patriği 1905’te Bosna’daki Sırlara ait kilise-eğitim otonomisini tanıdıktan sonra burada görev yapan din adamları, din dersi öğretmenleri ve kilisenin bünyesinde çalışanların maaşı devlet tarafından ödenmeye başlamıştır (AVDİÇ, 2010).

Saraybosna’da Svetog Vasilija Ostroskog Ortodoks İlahiyat Fakültesi ve Foča’da Svetog Petra Dabrobosanskog İlahiyat Fakültesi bulunmaktadır. Bosna-Hersek’teki Sırp Ortodokslar Sırbistan’da bulunan, Sırp Ortodoks Kilisesi’ne ait lise ve fakültelerde dini eğitimlerini sürdürebilmektedir (AVDİÇ, 2010).

MÜSLÜMANLARDA EĞİTİM VE EĞİTİM KURUMLARI

Bosna-Hersek’ te İslâm dini eğitiminin Osmanlı döneminden başlayarak günümüze kadar devam ettiği ve gelişmişler kaydettiği söylenmektedir.

Osmanlı döneminde Bosna’da cami ve mektepler, medreseler, tekke, hanıkahlar ve kütüphaneler dini eğitimin faaliyet yapıldığı mekanlardır. Mektepler önceleri İslamiyet’i yeni kabul etmiş kişilere dini bilgilerin verildiği mekanlar şeklinde işlev görürken daha sonraki dönemlerde 6 ile 10 yaş arasında çocukların din eğitimi gördüğü ilkokul kurumları durumuna gelmişlerdir. Yetişkinler için ise camilerde veya “beytu-lilm”, “beytu’t-ta’lim” ve “muallimhane” denilen mekanlarda din eğitimi verilmiştir. Mekteplerde öncelikle Arapça harflerinden başlayarak, Kuran ve tecvid öğretilmiştir (AVDİÇ, 2010).

Medreseler 7-8 senelik eğitimin olduğu, yüksek dini tahsilin yapıldığı okullar olup bu kurumlarda imamlar, hocalar, hatipler, müderrisler, müftüler ve kadılar yetişmiştir. Medreseden icazetlerini alan öğrenciler fakülte statüsünde olan Saraybosna’ da Gazi Hüsrev Bey Medresesi veya İstanbul’da Süleymaniye’de devam edebilmiştir. Bu okullarda genel olarak Tefsir, Hadis, Ahkam, Usul, Kelâm, Meani ve Beyan dersleri ve bunların dışında ortamın ve âdetlerin isteğine göre ilimler öğretilmiştir. Tekke ve hanıkahlarda zikir dışında da dini eğitimin verildiği mekanlar olmuştur (AVDİÇ, 2010).

Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edildiğinde devlet dini statüsünde olan İslamiyet, daha sonraları sınırları kanunlarla belirlenen bir din olarak statüsüne düşürülmüştür. Avusturya-Macaristan döneminde ilk ve ortaokulda okuyanlara kendi dinlerini öğrenmeleri için din adamlarının seçtiği öğretmenler tarafından dersler verilmiştir. Okul idaresi öğrencilerin dini dersleri almaları için uygun ortam sağlarken Müslümanlara ilk önce mekteplerde daha sonra okullarda İslâm dini dersleri için özel sınıflar açılmıştır. Müslüman çocukların okula gitmeleri için kız çocuklarına kadın öğretmenler, erkekler çocuklar için de erkek öğretmenler getirilerek haftada iki saat din dersi verilmiştir. Cuma günü de tatil günü olmuştur. Lise okullarında da haftada iki defa din dersi yine din adamlarının

seçtiği öğretmenler tarafından verilmiştir (AVDİÇ, 2010).

Komünizm döneminde din eğitiminde yaşanan sıkıntılardan sonra komünizmin çöküşüyle birlikte Bosna’daki İslâm Birliği kanalıyla önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Camilerin yanına okuldan sonra Cumartesi, Pazar ve hafta içi bir gün ilk ve ortaokul öğrencilerinin gidip dini eğitim alabileceği mektepler açılmıştır.

Bosna Hersek’te dinî eğitiminin yasal çerçevesi 1994 yılında ilkokul Kanunu tarafından belirlenmiş, din eğitimi ve müfredatı resmîyetini kazanmıştır. Seçmeli ders olarak düşünülen din eğitiminin müfredatını dini birlikler hazırlarken, okullar sınıf ayarlamakla yükümlü tutulmuştur.

Bosna Hersek’te din özgürlüğü ve kiliseler ile diğer dinî birliklerin yasal durumu hakkındaki Kanunun (2004), 4. maddesinde, şöyle ifade etmektedir:

“Herkesin din öğrenme hakkı vardır ve bu görevi sadece o göreve atanan kişiler veya onun kilisesinin temsilcisi veya din birliklerinin temsilcisi yapabilecek ve ayrı düzenlemelerle kararlaştırılacak dinî kuruluşlarında olduğu gibi devlet ve özel pedagojik kurumlarında, ilk öğretim okullarında ve yüksek düzeydeki eğitimlerde bu görevi yapabilecektir”

Lasica, Dostovic,

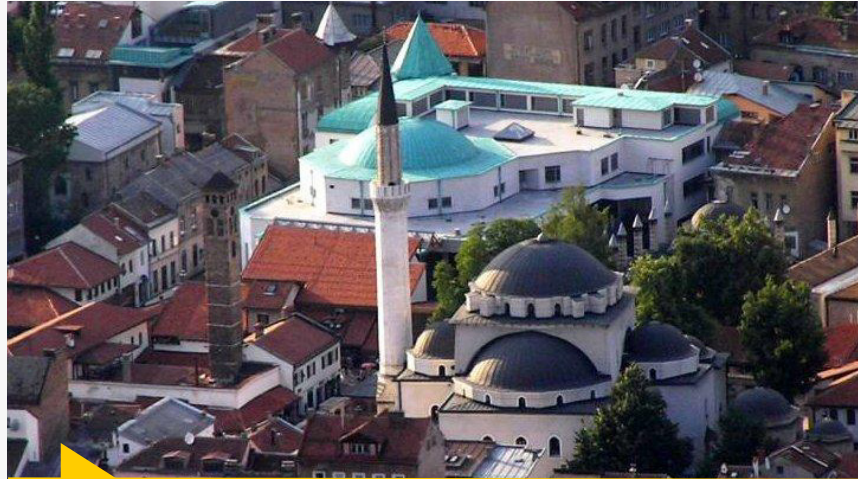
Maleskic ve Focic, 2016

Machacek'e (2005) göre, 1994 yılında getirilen kanuna göre ilkokul, ortaokul ve liselerde din dersleri verilmeye başlanmıştır. Riyaset okullarda görülen din dersleri için kitaplar hazırlamış ve din hocaları yetiştirmek için Bihaç, Zenica ve Mostar'da İslâm Pedagoji Akademileri açmıştır. Daha sonra böyle bir akademi de Novi Pazar Sancak'ta açılmıştır (AVDİÇ, 2010).

İfet Mustafiç "İslâmska Zajednica u Bosni i Hercegovini" adlı çalışmasında okul öncesi çocuklar için dini eğitim, genelde İslâmî prensipler üzerinde kurulmuş kreş ve ana okullarda verilmiştir. Bunun gibi yerler günümüzde çok az bulunmaktadır. Riyaset tarafından böyle bir yer kurulmamış, genelde özel kişiler tarafından böyle yerler çalıştırılmıştır. Bunun dışında devlete bağlı anaokullarında çocuklar, ebeveynlerin seçtiği din derslerini görürler (AVDİÇ, 2010).

Din eğitiminde medreselerin (İmam Hatip Liseleri) özel yeri vardır. Medreselerde hem dini hem seküler olmak üzere iki yönlü eğitim verilmektedir. Medreselerde dört yıllık bir eğitim süreci bulunmaktadır. Bu okullardan mezun olan öğrenciler herhangi bir fakülteye gidebilmektedir. Günümüzde Riyasete bağlı olarak toplam 8 tane medrese faaliyet göstermektedir (Lasica vd.,2016).

Saraybosna'da bulunan Gazi Hüsrev-Bey Medresesi Bosna'daki en eski eğitim-öğretim kurumudur. 1537 yılından itibaren, yani 481 yıldır faaliyet göstermektedir. Sarajevo'da bulunan Gazi Hüsrev Bey Medresesi Bosna Hersek'te kuruluşundan günümüze, kesintisiz eğitim veren tek okul olmuştur. Bugün Gazi Hüsrev Bey medresesi biri erkek, diğeri de kız öğrencilere yönelik eğitim veren iki bölümden oluşmaktadır. Medresenin her iki bölümü de de öğrencilere yatılı eğitim kurumu olarak hizmet verilmektedir. Müfredatı İslami ilimler ve beşerî bilimlere dayanıp öğrencilere ilahiyat, felsefe, hukuk, filoloji ve uygulamalı alanlara dair dersler sunulmaktadır. (Lasica vd.,2016).

Gazi Hüsrev Bey Camisi (AVDİÇ, 2010)

Bunun yanında Tuzla'da Behram Bey Medresesi (1626 yılında kurulmuş, I. Dünya savaşında zarar görmüş, 1949 yılında kapanmış ve 1993 yılında yeniden faaliyete geçmiştir.) Behram Bey Medresesi hem kız hem erkek öğrencilere konaklama imkanı sunmaktadır.

Travnik'te Elçi İbrahim Paşa Medresesi (1705 yılında kurulmuş, 1892 yılında yıkılıp yeniden yapılmış, 1940'lı yıllarda kapanmış ve 1994 yılında yeniden faaliyete geçmiştir)

İslâm Bilimleri Fakültesi (FİN)- Saraybosna (AVDİÇ, 2010)

Cazin'de "Reis Cemaluddin Efendi ÇauĖeviç" Medresesi 1867 yılında kurulmuş, 1945 yılında kapanmış ve 1993 yılında yeniden faaliyete geçmiş ve Mostar'da Karacoz Bey Medresesi 1557 yılında kurulmuştur, 1918'de kapanmış ve 1995 yılında yeniden faaliyete geçmiş Osmanlı döneminden beri faaliyet gösteren medreseler olmuşlardır.

Bunlardan başka bir de yeni kurulan, Sancak Novi Pazar'da "Gazi İsa Bey Medresesi" (1990), Hırvatistan Zagreb'te "Dr. Ahmed Smayloviç Medresesi" (1992) ve Visoko'da "Osman Efendi Reco-viç Medresesi" (1992) faaliyet göstermektedir.

Nakičević (1998) tarafından aktarıldığına göre Yüksek din tahsili de Saraybosna'da bulunan İslâm İlimleri Fakültesi (Fakultet Islâmskih Nauka)'nde yapılmaktadır. 29 Eylül 1977 yılında, İslâm Birliği'nin Meclis kararıyla kurulmuş ve günümüze kadar faaliyet göstermiştir.

Elçi İbrahim Paşa Medresesi (İmam-Hatip)- Travnik (AVDİÇ, 2010).

Kuran ve Kuran Bilimleri (Kuran, Tefsir, Arapça), Hadis ve Hadis Bilimleri, Kelam bilim dalı (Akaid, Tasavvuf, İslâm Felsefesi, Dinler Tarihi), Fıkıh bilim dalı (İslâm Hukuku, Ahlâk), İslâm kültürü, medeniyet ve sanat tarihi bilim dalı ve Dava, Pedagoji, Metodoloji, Didaktik, Retorik bilim dalı olarak altı tane bilim dalı bulunmaktadır (AVDİÇ, 2010).

Aile ve Gençlik

Fatma Büşra Kaya - Aysun Celep

Balkanlar, hem kültürel zenginliğin ve coşkunluğun hem de ayrışmanın ve çatışmanın merkezi olmuştur. Altı yüzyılı aşkın bir dönem Anadolu ile aynı siyasi ve idari yapının içinde var olmuş ve uzun süreli olarak Osmanlı Türklerinin yönetimi altında olduğundan, siyasal bakımdan Avrupa'daki Türkiye olarak tanımlanmıştır (Sloane, 1987: 9)

Bosna'da farklı milletler sadece aynı toprakları paylaşmakla kalmamış, dini farklılıklarını ve kendilerine özgü yaşam biçimlerini korumalarının yanı sıra aynı ekonomik hayatı paylaşarak sosyal hayatın birçok alanında beraber hareket etmişlerdir. (Bringa,1995:21) Bosnalılar için Bosnalı olmak, çok kültürlü ve çok dinli bir ortamda kültürel çoğulculuğun sosyal düzenin ayrılmaz bir parçası olduğu bir yerde büyümek anlamındaydı. Kültürel farklılıkları kabullenmeleri, toplumun kendi evlerinin sınırları dışındaki sosyal hayata dair en yakın deneyimlerinin bir parçası ve kimliklerinin asli unsurlarından biriydi. (Bringa,1995:83)

Sahip oldukları farklılıklara rağmen Bosnalılar genel sosyokültürel özelliklerini belirleyen aile yapılarına sahiptir. Bu çalışma Bosna Hersek'te yaygın olan aile yapısı ve gençlik üzerine genel özellikleri içermektedir.

BOSNA HERSEK'DE AİLE YAPISI

Aile, insanın dünyaya geldiği andan itibaren yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli bakımın ve desteğin gerçekleştirildiği sosyal ortamdır. Aile aynı zamanda kültürün üretilip bir sonraki kuşağa öğrenme yolu ile aktarıldığı (Ozer,1991:215) ve buna bağlı olarak toplumsal organizasyonun somutlaştığı bir alandır.

Boşnaklar, Osmanlı bakiyesi bir toplum olmalarından dolayı kültürel kodlarında Osmanlı kültürüne ait özellikleri taşımaktadırlar. Boşnak aileler Osmanlı mirasının etkileriyle Türk ailelerine benzer bir yapıya sahiptirler.

Tıpkı Türkler gibi Boşnaklar da aile birliğine çok önem gösterir. Geleneksel olarak Boşnaklarda 'Zadruga' daha çok tarım topluluklarında görülen geniş aile tipi için verilen isimdir. Bu aile tipi toprak bölünmesinin önüne geçebilmek ve mallarının bölünmerek aile topluluğuna ait olmasını sağlamak adına bir arada yaşamalarıyla oluşur. Günümüzde zadruga artık kendi geleneksel biçiminde görülme bile Boşnaklar halen geniş ailelerini (zajednica) ve komşuluk ilişkilerindeki ehemmiyeti korumaya çalışır.

Boşnaklarda en yaygın aile tipi; aile reisinin, karısı, evli oğulları, gelinleri ve bekâr çocukları ile beraber oturduğu geleneksel geniş ailelerdir. Gelenekçi geniş aileden daha küçük, aile reisinin kendi anne ve babası ile bekâr kardeşlerinin birlikte oturduğu geçici aile tipi de görülmektedir. Ancak günümüzde şartların değişmesiyle büyük ailelerin

parçalanarak yerlerini çekirdek ailelere bırakması söz konusudur.

Geniş aileler kasaba ve şehirlerde yaygın olmakla birlikte Boşnak ailesinin ortalama büyüklüğü hala oldukça geniştir. Bunun nedeni, yakın aile içinde üç veya daha fazla çocuğa sahip olunmasıdır. Çocuklar büyüse bile Boşnak aileleri tarafından destek görmeye devam ederler.

Saygı, aile içi ilişkilerde önemli bir unsurdur. Ailedeki büyüklerin sözü dinlenir ve onlara öncelik gösterilir. Boşnaklarda yaşlılara bilgelikleri ve deneyimleri nedeniyle saygı duyulmaktadır. Onların görüşleri aile meselelerinde geçerli kabul edilen görüştür. Eğer bir Boşnak ailesi üç nesilden oluşuyorsa, büyükanne ve büyükbabalar ailede en yetkili ve sözün geçen kişilerdir.

Boşnak toplumunda çözülen aile tiplerine de rastlanır. Bu aile tipleri genellikle dul eş ve çocukları kapsar. 1992'de yaşanan Bosna Savaşı erkek nüfusunu önemli oranda etkilediği için çözülen aile tipleri 1992'den sonra oluşmuştur.

Cinsiyet Roller

Boşnak aileler geleneksel olarak ataerkildir ve soy devamı ailenin erkek tarafından gerçekleşir. Kadının evdeki yetkinliği olsa da erkeğin hane halkının reisi olması, aileyi dışarıda da temsil etmesini gerektirir. Bununla birlikte, kocalar ve eşler için çağdaş toplumda karar alma gücünü paylaşmaları daha yaygın hale gelmiştir.

Boşnak aile yapısında kadın aile içerisinde önemli bir figür olmanın ötesinde birlikte aile içinde ve sosyal yaşamda görünür-
günün fazla olduğu bilinmektedir. Kadınlar evde daha sık görülürken erkekler genelde evin geçimini temin ederler. Bosna'da işsizlik birincil bir endişe kaynağı olması sebebiyle hane halkının herhangi bir üyesinin istihdamı olumlu görülmektedir. Bu nedenle, birçok kadın kocası başka yerde çalışırken evinde aile işletmeleri yürütebilmektedir. Kırsalda yaşayan Boşnaklar için, erkeğin köy dışında çalışması olağandır.

Bosna kültürünün güçlü bir kadınlık ve erkeklik anlayışı vardır. Kadınların bakımlı olması beklenirken erkeklerin de aktif ve becerikli olması gerekir. Genel anlamda, Bosnalı Müslüman ailelerde cinsiyetler arasında Bosnalı Hristiyan ailelerden daha fazla ayırım görülmektedir. Müslüman kadınlar ayrıca daha muhafazakâr kıyafetleri tercih etmektedirler.

Topluluk ve Komşuluk İlişkileri

Boşnak aileler için komşuluk destek bakımından özellikle akrabaları farklı bir köyde ya da şehrin farklı yakasında yaşayan insanlar için şarttır. Boşnaklar komşuluk ilişkilerine oldukça önem verirken yakın komşularını düzenli olarak ziyaret etmeyi adet edinmişlerdir. Komşuluk ilişkileri ve ziyaretleri özellikle ev kadınlarının sosyalleşme alanlarını oluşturmaktadır. Erkekler ise sosyalleşme alanı olarak genelde kahvehaneler gibi daha kamusal mekânları tercih eder. Bu iki etkinlik dostluk ve topluluk ruhunu korur. İnsanlar birbirlerini sık sık ziyaret ederler. Bir sebepten dolayı komşu

ziyaretleri azalmış ya da kesilmişse, komşu iki aile arasında sorun olduğu düşünülebilir.

Sıkı ilişkilere sahip olan topluluklarda herkes birbirini tanır ve ailenin geçmişi bir kişi hakkında çok şey ifade eder.

Bu mahremiyet eksikliği, bazen aile işlerinin kısa sürede karışabileceği anlamına gelebilir. Konuştukları şeylerin topluluk nezdinde dedikodu halini almasından çekinirler. Bu nedenle buna fırsat verecek şeyler yapmak hususunda temkinlidirler ve hane adını utandırmaya meyyal kişilere karşı dikkatlidirler.

Samimi komşuluk ilişkileri mahalle sakinleri arasında aidiyet ve güvenlik duygusu oluşturur. Bu anlamda Bosna kültürü oldukça kolektivist bir yapıya sahiptir. Topluluk ruhu sadece kırsal alanlara veya ilçelere özel değildir. Şehirlerde, apartman bloklarında dahi sıkı bir komşuluk ilişkisi mevcuttur. Boşnaklar her zaman misafirperver olmaya özen gösterir ve misafirlerini en iyi şekilde ağırlar.

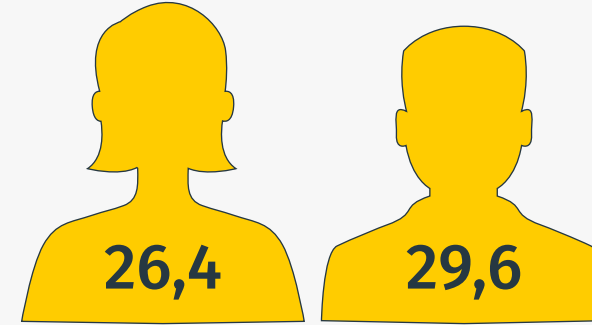
Boşnaklar komşularını aile fertleri olarak görürler. Güven ve aidiyet duygusu beraberce çeşitli yaptırımları da getirmektedir. Evlenecek olan kişilerin akraba olmamasına önem verdikleri gibi komşuyla evliliğe de karşı çıkarlar. Bunu güven ilişkisi ile açıklamaktadırlar. Aynı mahallede büyüyen kişileri ailenin fertleri olarak gördükleri için komşular arasında evlilik yapılması uygun görülmez. Bu durumun aile ortamının ve samimiyetin getirisi olan güven duygusunu zedelediğine inanılır. Boşnaklar akraba ya da komşular arasında evlilik gerçekleştiren kişileri toplumdan dışlar ve ilişkilerini sınırlar.

Evlenme ve Düğünle İlgili Adetler

Boşnakların evlilik hususunda en titiz davrandığı konu akraba evliliğidir. Bu konuda oldukça hassas olan Boşnaklar, evlenecek kimselerin akraba olmamalarına çok dikkat ederler Bu duruma riayet etmeyip akraba evliliği yapanlar ise Boşnak toplumu tarafından dışlanmaktadır.

Akraba evliliğine kesinlikle karşı çıkan Boşnaklarda iki kişinin evlenebilmesi için aralarında en az 5 kuşak akrabalık ilişkisi olmaması gerekir.

Savaşı takiben yaşanan toplumsal değişimler ve sosyalizm çağında, evliliğe ilişkin geleneksel normlar Bosna'da gevşemeye başlamıştır. Hem Müslüman hem Hristiyan cemaatlerinden gelen dini yasaklara rağmen Bosnalılar geç yaşta evlenmektedirler. Bosna'da ilk evliliğin yaş ortalaması kadınlar için 26,4, erkekler için 29,6'dır (UNECE, 2014). Etnik gruplar arası / dini gruplar arası evlilikler de kentlerde yaygın olarak görülmektedir.

Evlilik Adetleri

Kız isteme: Her Müslüman toplumunda olduğu gibi Boşnaklar arasında da flört usulü ile evlenme pek yaygın olmadığı gibi bu durum tasvip edilmeyen bir usuldür. Bundan dolayı gelin adayı olan kız genelde görücü usulü ile görülmekte ve istenmektedir.

Kız istemeye gidilmeden önce erkek tarafından bir heyet ile haber yollanır, eğer kızın ailesi kabul ederse erkek tarafından bir ya da üç kişi söz almaya gider. Giden kişi sayısı tek olmak zorundadır. Söz almada kahveler içildikten sonra kahve tepsisine damadın babası tarafından kahve hakkı diye bir miktar para bırakır. Kız tarafı gelen kişilere bo-

hça hazırlayıp verir. Bohça içerisinde damat için söz havlusu ya da söz mendili ve söz almaya gelen kişiler için hediyeler bulunur. Kız isteme merasiminde gelin misafirler arasına girmez.

Nişan: Damat tarafından 3 ile 9 arası erkek (tek sayı olmak kaydıyla) nişana gider. Damat tarafından olan kadınlar nişan törenine katılmamaktadır. Damat tarafı geline ihtiyacı olan bütün eşyaları ve takıları alıp nişanda erkekler ile yollar. Kız evinde de kız tarafından erkekler toplanır (kız tarafında sayıda bir kısıtlama yoktur. Tek ya da çift olabilir). Damat evinden giden erkekler kız evinde ağırlanır. Ardından gelin bohçası bırakılır ve kız tarafının damada hazırladığı bohça alınır. Damat evinde ise kadınlar gelin evine giden erkekleri bekler ve damat evinde ağırlandırırlar. Gelen damat bohçasını damat, gelin bohçasını da gelin açar. Nişan yüzükleri ayrı ayrı takılır.

Kına: Kınada gelin 'Dimija' denilen Boşnak şalvarlarından giymektedir ve en az yedikere kıyafet değiştirmektedir. Bu kıyafetler içerisinde dimija denilen şalvarlar daha fazla tercih edilir. Dimija adı verilen şalvarlar sadece evli ve nişanlı kişiler tarafından giyilir. Saç ve makyaj abartılı şekilde yapılır. Gelin 'jencalar'(yengeler) ile birlikte kıyafet değiştirdikten sonra misafirleri selamlar. Her kıyafet değiştirdiğinde gelin kayınvalidesinin ve annesinin elini öper. Kayınvalide gelinin başından şeker, pirinç ve madeni para döker. Bu kurulacak yuvanın bereketli olması için gerçekleştirilen bir ritüeldir. Kına faslında geline kına yakılırken aynaya baktırılır. Gelinin aynaya bakmasıyla kerametinin ve bereketinin aynaya yansıdığına inanılır. Ardından gelinin baktığı aynaya genç kızlar bakar. Gelinin bereketinin kızlar üstüne olacağına inanıldığı için bu uygulama yapılmaktadır.

Düğün: Düğün öncesi gelin almaya gelin evine üç sağdıç (dever) (büyük dever ve yanında iki dever) ve yanında kız tarafı ne kadar kabul ederse o kadar yenge (jenca) gider. Gelin, gelen herkesin elini öper. Ardından hemen şerbet ikram edilir ama ikram edilen şerbetler içilmez ve giden de-verler(sağdıç) ve jencalar(yenge) oturmaz.

Büyük dever gelinin ellerini birleştirir ve bütün parmaklarında üç defa bir yüzüğü gezdirip parmağına takar, kırmızı duvağı gelinin başına örter ve gelini hafifçe kaldırıp üç kere güneşe doğru kendi etrafında döndürür. Ardından dever kendi getirdiği ve içine para koyduğu ayakkabıyı geline giydirir.

Bu ritüeller bittikten sonra herkes oturur, şerbetler içilir ve bardağın altına para konulur. Ardından erkek tarafından olan herkes evden çıkar. Gelini kendi ailesinden bir erkek evden çıkarır ve arabaya bindirir. Gelin evden çıkarken gelinin başına ve gelin arabasının üstüne şeker ve madeni para dökülür. Bu uygulamanın adı 'Svatovi'dir. Svatovide deverlere havlu verilmektedir. Düğün alanında deverler verilen havluyu boyunlarına asar ve bayrakla birlikte sadece damat tarafından erkeklerin açılış oyunu oynamasıyla düğün başlar.

Gosti: Yeni gelin evlendikten üç hafta sonra babasının evine gider ve orada 1-2 hafta kalır. Giderken de bütün aile fertlerine hediyeler götürür. Gelin gostiye her sene gitmektedir.

Doğum

Çocuk, Boşnaklarda tüm toplumlar da olduğu gibi sevinç ve mutluluğu arttıran en önemli hususiyetlerden birisidir. Bu durum anne açısından çok daha önem taşımaktadır. Yakın akrabaya ve konu komşuya dedesi veya herhangi bir büyüğü tarafından müjde hediyesi adı verilen bir hediye dağıtılır.

İki üç gün sonra çocuğa ad koyma merasimi yapılır. Bu merasim Müslüman geleneğine uygun bir merasimdir. Çocuğun dedesi veya mahalle camisinin imamı çağırılır. Ezan ve kamet ile çocuğun ismi kulağına okunur. İsmi koyan kimseye çeşitli hediyeler verilir. Çocuğun iyi bir insan olması için dualar edilir, Kur'an-ı Kerim okunur. Akrabaya ve komşulara yemek verilir.

Misafir Ağırlama

Boşnaklar misafirin bereketiyle gelip bereketiyle gittiğine inanır. Bu yüzden gelen misafir sayısı onlar için bir sorun teşkil etmemektedir. Misafirlerini güler yüzle ağırlayıp onu hoşnut etmeye çalışan Boşnaklar, misafiri uğurlarken de onu memnun etmeye çalışırlar. Bu bağlamda misafirlerinin gideceği yere sağ salim gitmeleri için dua ederler.

Kuşaklar Arası İlişkiler

Bir toplum kültürünü, örf ve adetlerini, hayata bakış tarzını ve dinini yeni gelen nesiller sayesinde ölümsüzleştirmektedir. Yeni nesil sayesinde diğer toplumlardan ayrılır, başka milletlerin içinde yaşasa bile yine onlar sayesinde asimile olmaktan kurtulurlar.

Yeni nesillerini çok iyi yetiştirmiş, kuşaklar arası dengeyi kurmuş olan toplumlar hiçbir zaman kendi öz benliklerini kaybetmemişlerdir. Gelecek toplumun kaderini belirleyen nesiller kolay yetişmemektedir. Kuşaklar arası ilişkilerin devamlı ve düzenli olması için geçmişini iyi bilen, bugünü yaşayan ve geleceği yaşayacak olan kuşaklara büyük işler düşmektedir.

Eski kuşaklar; yeni kuşaklara sevgi, alaka gösterirlerse ve onların dertlerini kendi dertleri gibi kabul edip aynı dili konuşabilmeyi başarırlarsa, kendi kültürlerini, âdetlerini onlara aktarırken daha dikkatli olurlarsa, yeni kuşaklar da kendi milletinin kültürünü, örf ve âdetini korumak için çaba gösterip büyüklerini dinlerlerse yeni nesli sağlam yetiştirerek toplumun ve kültürün sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi kolaylıkla sağlanır.

Osmanlı bakiyesi bir toplum olan Boşnaklar kuşaklar arasındaki aktarımı sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmişler ve kültürlerini iyi bir şekilde muhafaza edebilmişlerdir. Yaşadıkları farklı siyasi deneyimler, tarihsel olaylar, kimliklerini ve dinlerini direkt olarak hedef alan savaşlar ve katliamlara rağmen asimile olmamışlar ve kültürel yapılarını, alışkanlıklarını, örf ve adetlerini, dinlerini ve kimliklerini korumayı başarabilmişlerdir. Kültürün, inançların ve kimliğin korunmaya devam edebilmesi için yaşananlar kuşaktan kuşağa aktarılmaya devam edilmeli ve yaşananlardan dersler çıkarılmalıdır.

BOSNA HERSEK’TE GENÇLİK

Bosna- Hersek çok kültürlü ve mevcut siyasi yapısı kendi iç dinamikleri ve tarihsel bir sürece sahiptir. Bosna Hersek’i incelerken bahsi geçen özelliklerine göre analiz etmemiz gerekmektedir.

Bosna’nın siyasi bütünlük ve istikrarsızlıktan sonraki en önemli problemi ekonomi olarak karşımıza çıkmaktadır. **Gayri resmi işsizlik oranlarının % 40’ı bulunduğu söylenen ülkede gençler**, geleceğe yönelik umutsuz düşüncelere sahiptir. Yoksulluk ve kısıtlı imkânlar sebebiyle ülkede, sosyal güvence çok zayıftır. Bu sebeple gençler kurtuluş yolunu Avrupa ülkeleri olarak görmektedir.

Bosna’nın kendine özgü İslami gele-neğiyle bağdaşmayan radikal dinî akımlar, gençlerin terör örgütlerine kanalize edilebilmesine yol açmaktadır. Balkanlardan DAES’e katılım oranlarının en yüksek olduğu ülkelerden biri Bosna-Hersek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte özellikle DAES’e yönelik ilgi son dönemlerde giderek azalmaktadır.

Üniversiteden mezun olan gençlerin çoğu niteliklerine uygun iş bulamamakta ve çok düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmaktadır. Hatta düşük ücretli iş bulmakta bile zorlanmaktadırlar. Sigortasız şartlarda çok

düşük maaşlarla iş bulabilen gençler-se evlilikten kaçınma eğilimindedirler. Bu da ülkede doğumların en alt seviyeye gelmesine yol açmaktadır. Sağlık ve eğitim sisteminin yetersizliği, iş imkânlarının oluşturulmaması, yolsuzlukların önüne geçilmemesi, milletvekillerinin aldığı yüksek maaşlar, ülkede mafyatik yapılanmalara göz yumulması gibi rahatsızlık konuları gençliğin yanı sıra Boşnak toplumunun da öncelikli sorunları arasında yer almaktadır.

Bosna- Hersek’in çok kültürlü ve çok dinli yapısı toplum yaşantısını da etkilemektedir. Özellikle savaş öncesinde ve komünizm sisteminin getirdiği toplumsal yaşantıda Hristiyan ve Müslümanlar aynı sosyal ortamlarda bulunmakta ve kültürel benzerlikler sebebiyle de birbirlerini farklı görmemektedirler. Bu durum toplumsal hayatta komşuluk ve arkadaşlık ilişkilerinin yanı sıra akrabalık ilişkilerine de yansımıştır. Dini kurumlar tarafından gerçekleştirilen uyarılara rağmen farklı dinlere mensup kişiler arasından evlilik

yoluyla akrabalık ilişkileri de kurulmuştur. Boşnaklar yaşadıkları ortam sebebiyle kendi dinleriyle entegre olmuş etnik yapılarla iç içe yaşamaktadırlar. Vakti zamanında diğer etnik yapılarla yapılan karışık evlilikler zamanla toplumsal yozlaşmayı da beraberinde getirmiş ve bu durum artık toplum tarafından kanıksanmış bir hal almıştır. 1992 yılında gerçekleşen Bosna Savaşı’nda komşu komşuyu katlederken birçok evlilik sona ermiş ve yakın ilişkilere sahip kişiler birbirlerinin düşmanı olmuştur. Bosna Savaşı Bosna Hersek’te yaşayan farklı etnik ve dini toplumlar arasındaki dinin ve tarihsel sürecin getirdiği farklılıklar sebebiyle belirlenen sınırların tekrar hatırlatılmasını sağlamış ve mesafeyi belirlemiştir.

Boşnak gençliğinin karşı karşıya kaldığı temel sorunların başında devam eden ve ülkede hâkim olan savaş psikolojisi.

Bunun sebebi savaşı birebir hatırlamaya ya da yaşamaya bile ailesinden mutlaka bir savaş tanığı olmasıdır. Savaş sebebiyle ailesinde kayıplar yaşayan kişilerde durum daha da hassas görülmektedir.

Komünist dönemin verdiği refah kalitesi düşüncesi gençlerin aklında önemli yer etmiştir. Bu durum onları günümüz şartlarına karşı karamsar bir bakış açısına sürüklemektedir. Savaş sonrası ülkenin içinde bulunduğu kaotik yapı bu karamsarlığın devam etmesine sebep olmaktadır.

Boşnak gençlerinin yaşadıkları en temel sorunların başını işsizlik çekmektedir. Eğitimli insanlar ülke içinde iş bulmakta zorlanırken eğitim için yurt dışına çıkan Boşnakların birçoğu eğitim aldıktan sonra geri dönmek istememektedirler. Ülkenin olumsuz şartları beyin göçüne sebep olmaktadır.

Alija İzzetbegović savaşı bitirmek için Dayton Antlaşması’nı imzalarken aklında iki şey vardı: ilki akan kanı durdurmak, ikincisi de sistem ne kadar kötü olursa olsun gidişatı düzeltecek olan Boşnak gençlerine inanmak... Mevcut sorunları okuyabilen ve misyon sahibi olan gençler Bosna Hersek’teki sorunların çözüm kaynağı olacak ve ümmet coğrafyasına fayda sağlayacak işler yapacaklardır.

Avrupa’ya giderek hayatlarını kazanmak, gençler tarafından çözüm yolu olarak benimsenmiştir.

Sadece 2015 yılında 68 bin gencin Avrupa’ya gittiği ileri sürülmektedir. (Korkmaz, 2016: 21)

2015
yılında

68 Bin
genç

Bosna Hersek

Avrupa

Din ve Kültür

Şule Yavuzer - Songül Hatice Demirhan - Esra Bıyıklıoğlu

BOSNA HERSEK'TE DİNİ HAYAT

İlahi Dinler Öncesi Dönem

Balkan coğrafyasında bilinen en eski toplum, Arnavutların ataları olarak bilinen, tarihleri M.Ö. 12 yy'a dayanan İliryalılardır. İliryalılar Tuna havzasından, Adriyatik kıyılarına kadar olan alanda varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Balkanlara M.S. 4 yy'a kadar Roma İmparatorluğu hükmetmiştir ve Pagan inancı vardır. Roma İmparatorluğu ikiye bölününce balkanlarda ikiye bölünmüştür. Hırvatistan ve Slovenya batıda, diğerleri doğuda kalmıştır. M.S. 30 yılından itibaren halkın yoksul kesiminde Hristiyanlık yayılmaya başlamıştır. M.S. 313'de doğu Roma'da resmi din Hristiyanlık olmuştur. Fakat buna rağmen M.S. 600'lü yıllara kadar mitraizm inancı balkan coğrafyasında yaygındır.

Mitraizm: Hristiyanlıktan önceki en büyük kültürlerden biridir. Bu kültür gittiği her yerde yerel inançlarla etkileşime geçmiştir. Kaynağını güneş ve ışık olan Mitra'dan almıştır. Mitra, Tanrı ile insanlar arasında aracı ve ruhların kurtarıcısıdır.

M.S. 380 yılında bölgeye Hunlar ve Slavlar hâkim olmuştur. Slaveniler; Hırvat, Sırp ve Boşnak milletlerinin atalarıdır. Hristiyan-

lığı kabul eden Slaveniler zaman içerisinde mezhepsel ayrılıklar yaşamışlardır. Dini kimlik etnik kökenin önüne geçmiş ve bölünmüşlerdir.

Bosna Hersek'te Hristiyanlık

Bosna Hersek'in Hristiyanlıkla tanışması hakkında muhtelif rivayetler bulunmaktadır. Slav rahiplerin misyonerlik faaliyetleri ile veya Dalmaçya kıyılarından ticaret yoluyla geldiği iddia edilse de en güçlü veriler Roma hakimiyeti ile birlikte Hristiyanlığın bölgeye hâkim olduğu yönündedir.

Slavların Hristiyanlaşması uzun zaman almış bölgenin coğrafi şartları Hristiyanlığın yayılmasını geciktirmiştir. Tüm bu şartlar heretik bir akım olan bogonalizm inancının bölgede yayılmasına sebep olmuştur.

Bulgaristan topraklarında doğan Bogomilizm inancı kendisini Hristiyanlığın bir kolu hatta "gerçek hristiyanlık" olarak tanımlamaktadır. Bogomiller, Ortodoks ruhban sınıfına karşı çıkıp, lüks hayatı, özel mülkiyet edinmeyi ve içki içmeyi reddederler. Dünyayı kötülüğün sembolü olan şeytanın yaratığına inanırlar, Tevrat'ı kabul etmezler, Hz.

Meryem'in kutsallığını reddederler, kilise ayinlerini protesto edip ikonalara ve haça da saygı göstermezler. Ortodoks ve Katolik kiliselerini ise "şeytanın mabetleri" olarak isimlendirirler. (İmamović 1998: 89)

Bogomilizm inancı Bosna'nın fethedilişine kadar devam etmiş ve altınçağını bu dönemde yaşamıştır. Bosna'nın İslamlaşmasından sonra tarih sahnesinden silinmiştir. Bazı iddialara göre İslam'ın Bosna'da bu kadar hızlı yayılmasının sebebi öncesinde var olan Bogomilizm inancıdır.

Osmanlı Hakimiyeti ve İslamlaşma

1463'te Osmanlı'nın Bosna'yı fethetmesiyle dini ve toplumsal yapı yavaş yavaş değişikliğe uğramıştır. Katolik kilisesi tarafından baskı altında tutulan ve Bogomil inancına sahip olan Bosnalılar Osmanlı devletini desteklemişlerdir.

Bosna'da İslam'ın yayılışında en büyük etken dervişlerdir. Bölge fethedildikten sonra kurulan tekkeler sayesinde İslam- şehir merkezlerinden kırsal kesimlere yayılma fırsatı bulmuştur. Bosna 400 yıl Osmanlı idaresinde kalmıştır. Saraybosna'da din etnik kimlik haline gelmiştir.

BOSNA HERSEK'TE KÜLTÜR

Bosna Hersek Bayrağı ve İsmi

Bayrak; ülkenin ve toplumun yaşadıklarının temsil edildiği bir aynadır. 18.yüzyıla kadar Türk bayrağını andırırken; 1945'lerde Yugoslavya'nın etkisini taşıyan bayrak ve 1992'de bağımsızlığını ilan etse de 1995'e kadar süren savaş'ın neticesinde kabul edilen bayrak, milletini yansıtan bir bayrağın özgürlüğünü taşıyamamıştır. Bosna Hersek farklı aşamalardan geçerek bugünkü niteliği taşımak zorunda kalmıştır. Bayrak zemini koyu mavi renkli, yukarıdan aşağıya doğru sarı bir üçgen iniyor ve tam ortasından da beyaz yıldızlar geçiyor. Bayrakta bulunan sarı üçgenin köşeleri Boşnak ve Hırvat halkını temsil ediyor, beyaz yıldızların anlamı ise Avrupa'dır.

Bosna adını 'Horion Bosona'dan alır. İyi insanların bölgesi anlamına geldiği gibi Hint-Avrupa dilinde 'Su' anlamındaki 'Bosana'dan geldiği de bilinmektedir. Taş anlamına gelen 'seng'in, bölge için Sarı Saltuk'un her yerinin taş demesi ile de Hersek olarak anılmaktadır. Güney Avrupa 'da bulunan üç etnik grubun bir arada yaşadığı dili ve yönetimi bir arada yaşayan Bosna bir Balkan ülkesidir. Boşnaklar iki bölgede de yer alırken; Bosna'da Sırp'ların, Hersek bölgesinde ise Hırvatların yoğun olarak yaşadığı görülmektedir.

Geleneksel Hayat

Ana dil bir milletin en önemli özelliklerinden bir tanesidir. Boşnaklar Boşnakça konuşmakta ve 30 harfli bir alfabe kullanmaktadırlar. Ayrıca, ilkokulda Bosna Hersek'in eski alfabesi olan kirill de öğretilmektedir. Ama bu alfabe artık günlük hayatta pek fazla kullanılmamaktadır.

Müzik, dans ve halk toplama, Bosna Hersek'in sosyal hayatında önemli yer tutar. Müzik tarzları arasında sevdalinka en önemlisidir. Sevdalinka kelimesi "sevmek" kelimesinden gelir ve doğal olarak tabiki aşkı anlatmaktadır. Bu şarkılar genellikle saz çalınarak söylenir. Bosna Hersek'in nüfusunun çoğu müslümanlardan oluştuğu için, sosyal hayatta dini şarkılar ve şarkıcılar da vardır. İlahi şarkılar din, Allah, ve dinle alakalı olaylardan bahsetmektedir. Bir evde, ya da bir merkezde toplanarak ahalî şarkı söyler ve halk oyunları oynar. Fakat, insanlar sadece eğlenmek için toplanmazlar. Grup toplanmalarında millet aynı zamanda toplum için faydalı olmaya da çalışır. Köylerde yaşayan insanlar bir işi birlikte bitirmek amacıyla toplanırlar.

Bosna Hersek'te, "komşularımız bize akrabalarımızdan bile daha yakındır", diye bir atasözü vardır ve hakikaten Bosna Hersek'te insanlar arasında bu davranışı fark edebilirsiniz. Boşnak mahalleleri içerisinde, bir komşuya yardımcı olmak, kuşkusuz Boşnak kültürünün şartıdır. Bu şartın önemi, özellikle zor durumlarda belli olur. Nitekim son savaşlar sırasında her evde su olmadığı için suyu olan evlerin kapıları her zaman açıkmiş (Serdarević & Ajnija, 2009, s. 230)

Boşnak Müslümanlara göre komşularla iyi ilişkiler kurmak, bir insanın en temel yükümlülüğüdür. Bu konuda, din, millet, sosyal mevki ve buna benzer faktörler, kesinlikle arka planda kalır. Öyle ki, mahalleye veya apartmana yeni bir aile geldiğinde veya yeni ev inşa ederken, onlara herkes yardımcı olmaya çalışmaktadır.

Bu anlattığımız kibarlık ve saygı göstermek, misafirlerle de uygulanmaktadır. Bosna Hersek'te misafirlik kültürde önemli bir yer tutmaktadır. Bir misafir eve gelince, Boşnak

bir aile ona karşı terbiyeli olur. Yemeklerden konaklamaya kadar, her şeye dikkat eder ve kendi imkânlarına göre ona en güzel şekilde ikramlarda bulunmaktadırlar. Misafir

evde olunca, hiçbir anlaşmazlık çıkmaz ve misafiri rahatsız edebilecek konularda tartışma yaşanmaz (Serdarević & Ajnija, 2009, s. 232)

Önceden bahsettiğimiz kibarlık ve saygı gösterme davranışları, tam bir Boşnak'a ait özelliklerdir diyebiliriz. Ancak, Boşnak kimliğinde daha başka özellikler de bulunur ve gururlu olmak da onlardan bir tanesidir. Boşnaklar çok gururlu insanlar olmalarına rağmen, hiç kimseye insafsızca davranmazlar. Öyle ki, mütevazılık ve eşitlik özellikleri Boşnak kimliğinde mevcuttur.

Günlük hayatta keyif ve merak önemlidir. "Boşnak davranış kültürü" kitabının yazarları, bu iki terim arasındaki farklılıkları şu şekilde anlatıyorlar: "Güzel bir yerde, ve güzel bardaklardan kahve içmek – bu keyiftir, ama canının istediği anda kahve içmek – bu meraktır." (Serdarević & Ajnija, 2009, s. 235)

Ayrıca, dua, şükran ve verilen sözler, değerli eylemlerdir. Eski zamanlarda, evladı evden çıkarken anneler hayır dualarıyla onları yola ederlerdi. Günümüzde bu adetlerin azaldığı belirtilmektedir.

"Güzel bir yerde, ve güzel bardaklardan kahve içmek – bu keyiftir, ama canının istediği anda kahve içmek – bu meraktır."

Serdarević & Ajnija

Bayramlar, Şenlikler ve Festivaller

Bosna'da dini bayramlar diğer Müslüman toplumlarda olduğu gibi büyük önem taşımaktadır. Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanlar sayesinde kardeşlik yardımlaşma ve dayanışma ruhu canlı tutulmaktadır. Bosna-Hersek Ramazan ayını büyük afişlere Türkçe **'Ramazan şerif mübarek olsun'** ifadesiyle kutlamaktadır. Ramazan tebrikleri de aynı şekilde Türkçe yapılıyor ve cevaben **'Allah razı olsun'** denmektedir. Bosna'da iftar vakitleri, okunan ezanlar ve şehrin değişik noktalarından atılan havai fişeklerle halka ilan edilmektedir.

Ramazan'da birçok şehirde her yaştan binlerce insanın iştirak ettiği dinî musiki konserleri verilmektedir. Medreseler (imam-hatip liseleri) tatil edilerek öğrenciler, halka dinî konularda yardımcı olması, hizmet etmesi için ülkenin her tarafına dağıtılmaktadır.

Ayvaz Dede Şenlikleri, Boşnakların Orta Bosna'da Kraula, Prusac kasabaları ve Ajvatovica dağında her haziran ayının son pazar günü düzenledikleri şenliklerdir. Ajvatovica, Bugojno ve Kladanj (Donji Vakuf kasabası) yakınında bir dağdır. Ayvaz dede, Akhisar'dan gelen ve Bogomiller'in yaşadığı bu dağı yurt tutan bir Alp eren dervişidir.

Boşnakların sevgisini kazanıp Müslüman olmalarında etkili olmuştur. Yugoslavya döneminde yapılamayan fakat 2006 yılından itibaren yeniden yapılmaya başlanan Ayvaz Dede şenliklerinde, Bosna'dan ve Türkiye'den gelen misafirler, Boşnakların Müslümanlığı kabulüyle bir millet oluşlarını ve bu dönüşümde en büyük katkısı olan Anadolu Alperen dervişlerini coşku, minnet ve dualarla anmaktadırlar.

Durdevdan 23 Nisan'da kutlanan, Yorgi'ye ithaf edilmiş, Hristiyanlara özgü bir Güneydoğu Avrupa bayramıdır. Hidrellez bayramının Hristiyan karşılığıdır.

Bosna'da herhangi bir dinî bayram, Yugoslavyanın dağılmasıyla dinî bayramların etnik köken veya ırkları ayıran emareler hâline gelmesine dek, diğer tüm dinlere mensup etnik gruplarla birlikte kutlanmaktaydı. Roman Katolik Noel'i, Ortodoks Noel'i ve Müslüman bayramları tüm halk tarafından birlikte kutlanan bayramlardı. Durdevdan da Ortodoks bayramı olması ve genelde

Sırplarla ilişkilendirilmesine karşın herkesçe benimsenmiş bir bayramdı.

Bosna'da kutlanan diğer günler:

- Bağımsızlık Günü - 1 Mart
- İşçi Bayramı - 1 Mayıs
- Devlet Günü - 25 Kasım

Bosna Hersek, farklı halkların birlikte yaşadığı bir yer olması sebebiyle festival zamanları çok çeşitlilik gösterir ve gelişmiştir. Vatandaşlar ve turistler için tiyatro, müzik, sinema, çocuk festivalleri gibi farklı festivaller düzenlenmektedir.

Bosna Hersek'de yaşanan savaşa tepki olarak 1995 yılında başlayan Saraybosna Film Festivali, ülkenin en önde gelen film festivali sayılmaktadır. Temmuz ve ağustos ayları arasında düzenlenmektedir.

1997 yılından beri düzenlenen ve uluslararası bir festival olan Saraybosna Jazz Festivali her yıl kasım ayında farklı milletlerden sanatçıları bir araya getirmenin yanı sıra yeni yeteneklere de kapı açar.

2004 yılından beri düzenlenen ve Bosna Hersek'in her yerinden yaklaşık 40 bin çocuğun katıldığı Çocuk Festivalinde eğlence ve eğitim odaklı atölyeler, oyunlar, dans performansları ve daha birçok etkinlik düzenlenir. Festival güneydoğu Avrupa'nın en kapsamlı çocuk festivali olarak bilinmektedir.

Bosna Hersek'in eski geleneklerini sunan Kozara Etno Festivali temmuz ayının başında yapılmakta ve iki gün sürmektedir. Kozara ve Piskavica'da yapılır. Eski adetleri, geleneksel giyim, mutfağı ve etnik müzikler sunulmaktadır.

1960 yılından bu yana düzenlenen ve Güneydoğu Avrupa'nın en seçkin tiyatro festivali olan Uluslararası Tiyatro Festivali Mess her yıl Sonbahar'da Saraybosna'da düzenlenmektedir.

“ Mutfak Kültürü

Bosna Hersek coğrafi konumu itibariyle hem Doğu hem Batı kültürlerinin etkisini taşımaktadır. Ancak, farklı kültürlerin etkisine rağmen, çağımızın Bosna Hersek’inde bulunan kültür ne tam Doğu’ya ne de tam Batı’ya katılmamaktadır. Aslında, bu tam bir Boşnak kültürüdür, yani bu bölgede yaşayan insanlara ait bir kültürdür. Fakat Osmanlılarla yüzyıllarca aynı toprakta yaşandığı için, Boşnakların günlük hayatında Osmanlı kültürünün, daha doğrusu İslam kültürünün etkisi fark edilmektedir. Bundan dolayı, bir Müslüman Boşnak herhangi bir işe kesinlikle Besmele okuyarak başlamaktadır. (Serdarević & Ajnija, 2009, s. 169)

Bosna Hersek’in beslenme kültürünün en temel özelliği elbette ki temiz ve düzgün olmalarıdır. Boşnaklar için bu önemli bir noktadır. Bu yüzden yemek hazırlanacağı zaman hem ellerinin hem kullandığı malzemelerin hem de bulaşıkların temiz olması gerekmektedir. Yemeğe çok saygı gösterilmesi nedeniyle, Boşnak bir evde ekmek ve diğer yemekleri çöpe atmak günah olarak görülmektedir. Bu yüzden, tabağın üzerinde yemekten sonra kalan yiyecekler, çoğunlukla hayvanlara verilir. Boşnak mutfağında, Osmanlı ve Avrupa etkisinden dolayı, farklı kültürlerden gelen bir sürü yemek çeşidi bulunur. ‘Boşnak davranış kültürü’ kitabında açıklandığı gibi bu çeşitlilik elbette bir eksiklik olamaz, aslında bu Boşnak mutfağının bir özelliğidir. (Serdarević & Ajnija, 2009, s. 172)

Geçmişte, farklı kültürlerden gelen yemekleri ustaca yapan kadınlara ‘aşçı-kadun’ diye isim koymuşlardır. Genç kızlara aşçılık öğretmek, bu kadınların ayrı bir özelliğidir. Boşnak mutfağında hem tuzlu hem tatlı yemeklerden bir sürü çeşit vardır. Bu tüm çeşitlerin arasında, ‘Pita’ isimli yemek en ünlüsüdür ve Pita’nın çeşitlerinden ‘burek’ en önemli yeri alır (Serdarević & Ajnija, 2009, s. 181).

“ Sevdalinkalar

Sevdalinka Bosna-Hersek’te gelenekçi bir müzik tarzıdır. Sevdah kelimesi ise genellikle (Türkçe: Sevdâ) Boşnak geleneği ve folkloru için kullanılır, çoğunlukla aşk duygularının veya derin, dindirilemeyen (bir kişiye, şehre ya da yöreye karşı duyulan) tutkunun yarattığı ağır ve melankolik duyguları anlatmaktadır.

Sevdalinka için farklı farklı söylemler olsa da hepsinin anlamını yüklenen Müzisyen Pobrić’in sözleri bu çalışmada yerini almaktadır: “Sevdah görünmez ve insanın etrafını çeviren ‘auradır’. Hayata iyimser bakan, öyle yaşayan ve o güzellik ve memnuniyet unsurlarını bulanlara Allah vergisidir. Canın ‘sevdah’ güzelliğiyle fazlasıyla dolduğu zaman ‘sevdalinka’ en iyi tazeleyici unsurdur: ‘canımı tazelemek için çala şarkı söylesene’. ‘sevdah’ sadece bir kelime değildir, canların sınırsız genişliğinde neşenin zerresini bulup onlarla mozaik yaparak, kendilerine hayatı güzel kılan hayali güzellik muhitidir. Hayat, maalesef sadece aşktan ibaret değil, ‘sevdah’ın en üst noktası olan Sevdalinka ise Boşnakların yaşantılarının tarihi kâtibidir.” (Ömer Pobrić/Müzisyen)

Sevdalinkalar, başlangıç tarihi kesin olmamakla birlikte 16. yüzyıl itibariyle Boşnak halk kültürüne özgü bir anonim tür olduğu kaynaklarda rastlanılmaktadır. Yazılı bir kaynakta ilk olarak 1574 yılında Hırvat yazar, Luka Botić bahsetmiştir (İyiyol & Čatović, 2012)

Boşnakça Metin Türkçe Tercüme

“Bulbul mi poje Zora mi rudi, amoqadragoq nema. Enaga, majko udžul-bašči Podružicom mi spije” (Žero, 1995: 37).	“Bülbül öter, Şafak sökünce, Benim yârim yok. İşte yâr orada annem! Gül bahçesinde Gülün altında uyuyor.”
---	--

Boşnak Halk Kültürünün yansıması olan Sevdalinkalar’da sevdâ, aşk anlatılmaktadır. Sevdalinkalar da toplumsal hayattan karelere rastlanmaktadır. İslamiyet’in etkisi ile sosyal hayatın içinde din ve dini vecibelerde yerini bulmaktadır. Siyasilerle birlikte siyasete karşı eleştirilerde kendine pay almaktadır. Edebiyatında yansımaları teşbihlerde, istiharelerde yankılanmaktadır. Genellikle paşa, vezir ve beylerden oluşan hikâyeleri sevgili-padişah, âşık-vezir teşbihleri ile de anlatılmaktadır. Osmanlı’nın aksayan yanlarına vezir-âşık örneklemi ile ifade edilmiştir. Boşnak halk kültüründe Türk kültürünün esintileri, “yaşa, aman, hey, vah, ey, of, cici” gibi Türkçe ünlem-hitaplarına da rastlanılmaktadır (İyiyol & Čatović, 2012, s. 262,263)

Boşnakça Metin Türkçe Tercüme

“Ne prestašePaše i veziri, Bosnumojuniko ne umiri” (Žero, 1995: 66).	Nice paşalar ve vezirler geçti, Bosna’yı kimse teskin etmedi.
--	--

Bosna'nın imarında büyük katkısı olan Sokullu Mehmet Paşa'ya da Sevdalinkalar da yer verilmesi ona duyulan büyük minnettarlığın da göstergesi olmaktadır.

Boşnakça Metin Türkçe Tercüme

Mehmed-Pašatri cara dvorio,	Mehmet Paşa üç sultana hizmet etti,
Izdvoridevet kula blaqa.	Dokuz kule altın kazandı.
Pa je sjeo misli razmišljati,	Oturup düşünmeye başladı.
Kudčetol'koblagodijevati?	Bu kadar altını nereye koyacağız?
Nit' čebلاغosirotinjidjeliti,	Bu altını fukaraya mı dağıtalım,
Nit' čebلاغopopiti u vinu,	Çoksa şaraba yatırıp içelim mi?
Nit' čebلاغobaciti u Drinu,	Çoksa Drina Nehri'ne mi atalım,
Većčepavit' poBosnihaire,	Çoksa Bosna içinde hayır mı yapalım,
A najprije na Drinućupriju.	Önce Drina üzerinde köprü (yapalım).
Nek se Bosna popjesmamaspominje.	Bosna şarkılarda geçsin diye.
Aman, fmanjašajaša	Aman, aman yaşa yaşa
Mehmet-Paša.	Mehmet Paşa.
(Žero, 1995: 192).	

Boşnakların İslamiyet'i kabul etmesiyle birlikte Boşnak toplumunun sosyokültürel yapısında tarihe bıraktığı izler bugünde etkisini göstermektedir. Sevdalinkalar bu toplumsal etkilerin önemli bir anonim örneğini yansıtmaktadır.

En bilinen Sevdalinka Müzisyenleri ise:

Zehre Deovic
Safet Isovic
Nada Mamula
Zaim ImamovicA
Himzo Polovina

Kültür- Sanat Aktörleri

Aida Begić

Aida Begić, 1976 Saraybosna doğumludur. 2000 yılında Saraybosna Film Akademisi'nden mezun olmuş, mezuniyet proje filmi olan "First Death Experience" ile Cannes Film Festivali'nin Cinefondation bölümünde yarışarak önemli ödüller kazanmıştır. 2008 yılında ilk uzun metrajlı filmi "Kar"da savaş sonrasında Bosna'sının kadınlarını anlatmış ve önemli ödüller kazanmıştır.

(Aida Begić, 2017)

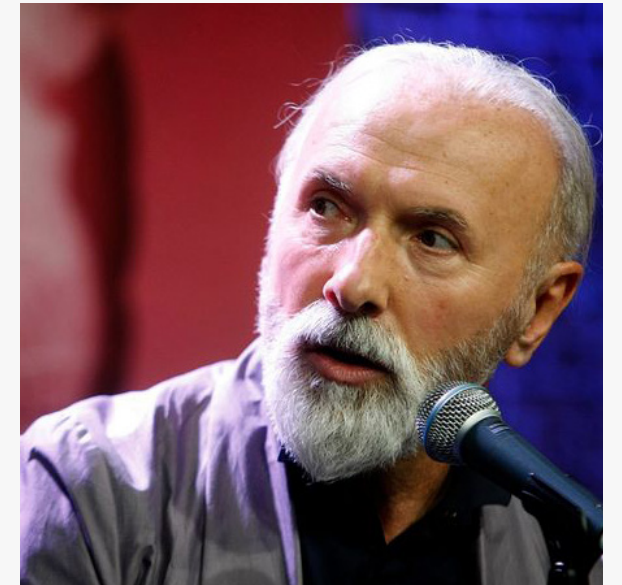
Cemalettin Latiç

Cemalettin Latiç, Bosna'nın milli şairidir. Bosna'nın milli marşının ilhamını bilmeden, siyer konulu yazmış olduğu şiir ile Aliya'nın muhabbetine daha tanışmadan müşerref olmuştur. Aliya ile 3 yıl hapishanede birlikte kalan Latiç, Bosna Millî Mücadelesinde önemli görevler üstlenmiştir. Edebi kişiliği ile Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ı ve Yunus Emre'nin Divan'ını Boşnakçaya tercümesi ile de meşgul olmuştur.

Dino Merlin

Asıl adı Edin Dervişhalidović'dir. Şarkı sözü yazarı, besteci ve şarkıcıdır. Eski Yugoslavya ülkelerinin tamamında çok satan albümler yapmıştır. Savaş dönemi saraybosnayı terk etmemiş ve halka umut veren parçalar yapmıştır.

Bosna Hersek ve Vakıflar

Mine Gül

Vakıflar, kuruluş gayeleri itibarıyla bir topluluk ya da bir kimse tarafından bırakılan mülk ve paranın idare edildiği yerdir. Daha net bir tanımla, toplum ve kültür hayatında önemli rol oynayan hayır kurumlarıdır.

Osmanlı'nın varlığının hissedilmesi yani şehirleşmesi noktasında vakıflar önemli rol oynamaktadır. Şehrin ihtiyaçları, toplumun kültürel kodları vakıflar aracılığıyla sağlanmış ve vakıflar o zamanlarda daha çok mimari yönüyle hizmet vermiştir. Bu hizmet, inşa edilen han, kervansaray, bedesten, çarşı, cami, tekke ve medrese gibi halkın ihtiyaç duyacağı ticari, eğitimsel ve dini mekanlarla sunulmuştur.

Bosna'daki vakıf faaliyetlerine bakıldığında Osmanlı ile vakıf kültürünün yaygınlaştığı görülmektedir. Öyle ki, şehirlerin kurulması dahi vakıflar yoluyla olmuştur. Bunun en bariz şekilde görüleceği şehir, Saraybosna'dır. Aynı zamanda Bosna-Hersek'in de başkenti olan bu şehir, Üsküp ve Bosna'da sancakbeyliği yapmış olan İshakoğlu İsa Bey'in kurduğu vakıflar sayesinde oluşmuştur. O zamanın dikkat noktası, insanların namazlarını kılabilceği bir cami ve alışverişini yapılacağı çarşı olduğu için yapılan inşalar bu yönde yapılmıştır. Bu stratejik adımı ise mahallelerin kuruluşu tamamlamış ve tam bir yaşam alanı ortaya çıkmıştır.

OSMANLI HAKİMİYETİ VE SONRASINDA VAKIF FAALİYETLERİ

Bosna Hersek ile Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesindeki geçmişleri uzun bir sürece tekabül eder. Bu zaman diliminde Osmanlı faaliyetlerini vakıflar aracılığıyla insanlara ulaştırmıştır(Atabay, 2012; 314). Bu hizmet, gözle görülür bir gelişme göstermiş ve Osmanlı eserleri Bosna sokaklarını mahallelere çevirmiştir.

Saraybosna'daki Hüsrev Bey Cami ve Kütüphanesi, Sarı Saltuk Tekkesi, İsa Bey Camii Külliyesi, Kadiri Tekkesi, Mostar'da Karagöz Mehmet Bey Camii ve Blagay Tekkesi gibi değerler Bosna'da vakıf hizmetiyle insanların kullanımı ve yararlanması için yapılan vakıflardır(Atabay, 2012; 313). Yalnızca bir kaçını saymakla yetinebildiğimiz Bosna vakıfları kamu hizmeti için inşa edilmiş yapılar olarak günümüze kadar gelmiştir.

Müslümanlar, Avusturya-Macaristan Devleti'nin sağladığı bazı haklar çerçevesince daha çok kimlik mücadelesi vermişler ve bunu yaparken de teşkilatlanmaya başlamışlardır. Milli ve manevi kimliklerini koruma ihtiyacı hisseden Müslümanlara tanınan bu hakların ne derece halis olduğu tartışılacak bir mevzudur. Zira istenen, Osmanlı Devleti ile olan bağın koparılması ve Osmanlı'nın İstanbul'dan, Edirne'den, Bursa'dan ayrı görmediği Bosna'da yaşayan Müslüman halkın kendilerine has kültür kodları bulmalarıdır.

Avusturya-Macaristan döneminde kurulan ve amacı gereği lise ve üniversite okuyan Müslüman gençlerin eğitim hayatlarına destek veren Gayret vakfı sayesinde kültürel ve sosyal faaliyetler artmış, bugünkü sivil toplum kuruluşlarında görülen burs ve yurt hizmetleri o gün de Müslüman öğrenciler için sağlanmıştır. Hem öğrencilere hem de Müslüman halka yaptığı katkıların yanında takvim basma ve dergi yayıncılığı ile de aktif bir şekilde rol almıştır.

I. Dünya Savaşı sürecinde kapatılan fakat Bosna'nın önemli bir başka sivil toplum kuruluşu olan İlmiyye de faaliyetlerini Müslüman gençlerin dini eğitimlerine katkı noktasında sürdürmüştür. Bunun yanında eşi vefat etmiş dul hanımlara da yardım ederek yardımlaşma gücünü Müslümanlar arasında yaymayı hedefleyen İlmiyye Topluluğu, dönemin Müslüman halkına büyük hizmetler vermiştir.

Sonuç olarak Boşnaklar, Osmanlı Devleti döneminde vakıflar, sonrasında ise sivil toplum kuruluşlarıyla hizmet almaya devam etmiş ve dönemin sıkıntılı süreçlerinden doğan imkanları birlik içinde değerlendirmişlerdir. Her biri kendine has kuruluş felsefesiyle inşa edilen vakıflar, bugün de Osmanlı mirası olarak araştırılmakta ve envanter çalışmaları yapılmaktadır.

Kaynakça

Siyaset

Bosna Hersek Başkonsolosluğu. (2017, 11 27) http://www.izmirkonzulatbih.org/?page_id=4 adresinden alınmıştır

(10 July 2014). Bosnia's Future. International Crisis Group. Brussels, Belgium: International Crisis Group.

Ekinci, M. U. (2014). Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Klavuzu. Ankara: SETA Yayınları.

Elaçık, R. İ. (2004). Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler: Aliya İzzetbegović. İstanbul: İlke Yayıncılık.

Hacıoğlu, C. Y. (2017, 12 04). Bosna-Hersek: Batının Güvenini Kaybetiği Medeniyet. https://www.researchgate.net/profile/Cueneyt_Yeniguen/publication/281440332_Bosna-Hersek_Bati%27nin_Guvenini_Kaybettigi_Medeniyet_Bosnia-Herzegovina_The_Civilization_Where_the_West_Lost_Its_Trust/links/55e701bd08ae65b638994528/Bosna-Hersek-Batinin-Guvenin-adresinden-alinmistir

İzzetbegović, A. (2008) Konuşmalar. İstanbul: Klasik Yayınları

Latif, C. (2017, 11 27). Anadolu Ajansı. <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/bosna-hersekin-deli-gomlegi-dayton-antlasmasi/691481> adresinden alınmıştır

McMahon, P. C., & Western, J. (2017, 11 27). www.foreignaffairs.com. <https://www.foreignaffairs.com/articles/bosnia-herzegovina/2009-08-17/death-dayton> adresinden alınmıştır

Mujanovic, J. (2017, 11 27). www.foreignaffairs.com. https://www.foreignaffairs.com/articles/bosnia-herzegovina/2017-09-06/russias-bosnia-gambit?cid=mfa-article_reminder-11272017 adresinden alınmıştır

Stranka Demokratske Akcije. (2017, Aralık 6). <http://sda.ba/home/o-name/lic-na-karta-stranke/> adresinden alınmıştır

www.britannica.com. (2017, 11 27). <https://www.britannica.com/place/Bosnia-and-Herzegovina> adresinden alınmıştır

Ekonomi

Al Jazeera ve ajanslar

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı

25 Ekim 2016 World Bank Data Union

Saray Bosna Büyükelçiliği-Bosna Hersek Raporu

World Bank Group, "Doing Business 2017: Equal Opportunity for All/ Regional Profile 2017: European

Toplum

Eğitim

ÖZDER, A. (2010). Bosna Hersek'te ortaöğretim düzeyinde coğrafya eğitimi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

AVDİÇ, N. (2010). Bosna-Hersek'in inanç coğrafyası. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

Değerler Eğitimi Merkezi, (2016). Balkanlarda din eğitimi.İstanbul. Çınar mat. ve yay. san. tic. ltd. şti.

<https://www.bosnahersekegitim.com/bosna-hersek-egitim-sistemi/> 13.01.2018

<https://www.bosnauniversiteleri.net/bosna-hersek-egitim-sistemi/> 13.01.2018

Aile ve Gençlik

Babuna, Aydın (2000). Bir Ulusun Doğuşu Geçmişten Günümüze Boşnaklar, Tarih Vakfı Yayınları.

Bahadır, Bilal Enis, (2014). Bosna Hersek'teki Müslüman Gençlerin Sorunları ve Çözüm Önerileri, Ortak Tarih Ortak Gelecek: Balkanlar, UGB Akademik Forum Dizisi-3, s.74-77.

Bayraktar, Zülfikar, Balkanlar'da Bir Arada Yaşama Kültürü Bağlamında Kimlik Çatışmasından Kültürel Entegrasyona Türk Dili ve Kültürünün Önemi, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 36, 223 - 234.

Bringa, Tone, (1995). Being Muslim the Bosnian Way, Identity and Community in a Central Bosnian Village, Princeton University Press, s. 21.

Bringa, Tone, (1995). Being Muslim the Bosnian Way, Identity and Community in a Central Bosnian Village, Princeton University Press, s. 83.

İsmaili, Adnan, (2013). Balkan Müslümanlarının Son Durumu, Bölge Raporları-1, İDSB.

Karasu, Mithat Arman, (2008). Bir Kentin Ölümü: Kentkırım (Bosna Hersek Örneği), Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt 17, Sayı 3, s. 51-64.

Korkmaz, Yusuf, (2016). Etnik Gerilimler Balkanlarda Kırılmalara Sebep Olmaya Devam Ediyor, İNSAMER, s. 19-25.

Ozankaya, Özer, (1991) Toplumbilim, Cem Yayınları, İstanbul,s. 215.

Özkan, Behlül, (2014). Bosna'da Kalıcı Barış Mümkün mü?, Bilge Strateji, Cilt 6 Sayı 10, s.63-84.

Rüma, İnan, Uluslararası Toplum Egemenliği Bosna Hersek Örneği, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 63-1, s. 237-272.

Sloane, William M, (1987). Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar, çev. Sibel ÖZDURAN, Süreç Yayınları, İstanbul, s. 9.

Todorova, Maria, (2010). Balkanları Tahayyül Etmek, çev. Dilek ŞENDİL, İletişim Yayınları, İstanbul.

Din ve Kültür

Bosna Hersek Başkonsolosluğu. (2017, 11 27). http://www.izmirkonzulatbih.org/?page_id=4 adresinden alınmıştır

(10 July 2014). Bosnia's Future. International Crisis Group. Brussels, Belgium: International Crisis Group.

Ekinci, M. U. (2014). Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Klavuzu. Ankara: SETA Yayınları.

Eliaçık, R. İ. (2004). Çağa İz Bırakan Müslüman Önderler: Aliya İzzetbegoviç. İstanbul: İlke Yayıncılık.

Hacıoğlu, C. Y. (2017, 12 04). Bosna-Hersek: Batının Güvenini Kaybetiği Medeniyet. [www.researchgate.net: https://www.researchgate.net/profile/Cueneyt_Yeniguen/publication/281440332_Bosna-Hersek_Bati%27nin_Guvenini_Kaybettigi_Medeniyet_Bosnia-Herzegovina_The_Civilization_Where_the_West_Lost_Its_Trust/links/55e701bd08ae65b638994528/Bosna-Hersek-Batinin-Guvenin](https://www.researchgate.net/profile/Cueneyt_Yeniguen/publication/281440332_Bosna-Hersek_Bati%27nin_Guvenini_Kaybettigi_Medeniyet_Bosnia-Herzegovina_The_Civilization_Where_the_West_Lost_Its_Trust/links/55e701bd08ae65b638994528/Bosna-Hersek-Batinin-Guvenin) adresinden alınmıştır

İzzetbegoviç, A. (2008). Konuşmalar. İstanbul: Klasik Yayınları.

Latiç, C. (2017, 11 27). Anadolu Ajansı. <http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/bosna-hersekin-deli-gomlegi-dayton-antlasmasi/691481> adresinden alınmıştır

McMahon, P. C., & Western, J. (2017, 11 27). [www.foreignaffairs.com. https://www.foreignaffairs.com/articles/bosnia-herzegovina/2009-08-17/death-dayton](https://www.foreignaffairs.com/articles/bosnia-herzegovina/2009-08-17/death-dayton) adresinden alınmıştır

Mujanovic, J. (2017, 11 27). [www.foreignaffairs.com. https://www.foreignaffairs.com/articles/bosnia-herzegovina/2017-09-06/russias-bosnia-gambit?cid=mfa-article_reminder-11272017](https://www.foreignaffairs.com/articles/bosnia-herzegovina/2017-09-06/russias-bosnia-gambit?cid=mfa-article_reminder-11272017) adresinden alınmıştır

Stranka Demokratske Akcije. (2017, Aralık 6). <http://sda.ba/home/o-name/licna-karta-stranke/> adresinden alınmıştır

[www.britannica.com. https://www.britannica.com/place/Bosnia-and-Herzegovina](https://www.britannica.com/place/Bosnia-and-Herzegovina) adresinden alınmıştır

STK

Atabay, Cuma: Balkan Ülkeleri Vakıfları(Bosna Örneği), Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyum, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları - 107, Ankara, 2012, s. 311 - 323

Bosna Hersek'te Vakıflar Tarihi, Bugünü ve Geleceği, Bosna - Hersek Diyanet Vakfı Vakıflar Müdürlüğü, 2010, İstanbul

Bosna'nın Osmanlı Sonrası Müslüman Sivil Toplum Kuruluşları, Boşnak Medya, <https://www.bosnakmedya.com/bosnanin-osmanli-sonrasi-musluman-sivil-toplum-kuruluslari/>

Oruç, Hatice: Bosna Şehirleri ve Vakıflar: <http://www.sabahulkesi.com/2017/09/15/bosna-sehirleri-ve-vakiflar-hatice-oruc/>